

Enklitike v slovenščini.

II. del: Skladnja.

Napisal dr. Matija Murko.

intaktična preiskava ob enklitikah naj določi, kedaj se rabijo in kako se razstavljajo v stavku. Za prvi del te naloge delam razloček med enklitiškimi zaimkovimi oblikami in med drugimi enklitikami.

I. 1. Raba enklitiških zaimkovih oblik.

Pred razpravljenjem tega predmeta je treba nekaterih občnih zgodovinskih opazk, ki so važne za pravo oceno virov. Enklitikam se je godila namreč čisto krivica pri pisateljih 16. stoletja do naših dnij. V 16. stoletji jih niso marali, le Krell se drži narodnega govora; za sintaktične preiskave smemo po takem le tega pisatelja rabiti brezpogojno. O Truberji bi lahko mislili, da mu *mi*, *ti*, *si* niso bile znane besede (tedaj najstarše zaimkove enklitiške oblike!), *me*, *te*, *se* ne nahajamo često, kjer bi jih pričakovali; v ev. matth. nahaja se še le v 7. poglavji prvi *ga*, po tem res češče; *mu* je redko, isto tako oblike, ki se začenjajo z *j*, tož. edn. *jž* nahajamo v celem Matevževem evangeliji le enkrat proti koncu (*zain* c. 27), v celem Markovem evangeliji le jeden *nain* c. 9 (Dalmatin ima tudi na teh mestih *njega*); le za predlogi daje Trub. v tož. prednost krajšim oblikam *me*, *te*, *se* in nadkriljuje pri tem celó Dalmatina; vendar je treba omeniti, da se ne da določevati, so li bile te oblike nenaglašene ali naglašene. Vse enklitiške oblike nahajamo v Trub. Duhovnih pesnih: tam so bile prav dobre za rabo; razen tega mnogo teh pesnij ni Truberjevih in ravno v te, posebno v Dalmatinove se je zablodilo celó nekaj *mi*, *mu*. Pri Dalmatinu opazujemo v razmeri s Truberjem

velik napredek v rabljenji enklitik; ali tudi on še nikakor ne predstavlja one narodne govornice, katero nahajamo pri Krelli.

Primeri, kateri kažejo, da Trub. in Dalm. v rabi enklitik zaostajata za Krellem: *kaj je, kàr sta me iskala?* Krell 59 = *de sta mene iskala* luc. 2. Trub., *de ste mene iskali* Dalm. *Kako si veroval, taku ti bodi*, Krell 71; *taku se tebi sturi* matth. 8 Trub. Dalm. *Kaj oč, da ti sturim* Krell 103 b. *Kaj hočeš tí de jest tebi sturim* luc. 18. Trub. *Kaj hočeš, de bi jest tebi sturil* Dalm. *Gospod pomozimi* Krell 113, *pomagaj meni* matth. 15, Trub. Dalm. *Jaz némam hudiča, temuč poštujem očeta moiega, inu vi me zašpotuiete* Krell 129 . . . *inu vi ste mene zašpotovali* ioh. 8. Trub. Dalm. *Inu mu na znanie dado* Krell 10. *Inu oni povedo nemu* luc. 18 Trub. *Inu ony so njemu povedali* Dalm. *Angeli perstopio inu mu služio* Krell 106. *ty angeli k nemu perstopio inu nemu služio* matth. 4. Trub. *Angeli so k njemu stopili, inu so njemu služili* Dalm. *Inu odpro nih šace inu ga daruio* Krell 53. *inu nemu nesse naprei daruve* matth. 2. Trub. *inu so njemu darucali* Dalm. *Jaz čo priti inu ga ozdraviti* Krell 71. *Jest hočo (hočem Dalm.) priti, inu nega (njega Dalm.) ozdraviti* matth. 8. Trub. *on pak ne odgovori ý celo ništar* Krell 113. *on pag ni nei odgovoril ene besede.* matth. 15. Trub. *Inu on ny nei odgovoril ene besede* Dalm. *Kadàr pak edan močnèši pride nadìn . .* Krell 118. *Kadar pride en močnèši čez nega*, luc. 11. Trub. *Kadar pak en močnejši čez njega pride* Dalm.

Posebno obliko ga rabi Dalmatin že češče od Truberja: *Inu pole en gobavec pride inu ga moli . . Inu Jezus stegne roko inu se ga dotakne rekoč* Krell 71. *Inu pole, en gobovec pride, inu nega moli . . Inu Jezus istegne suo roko, se nega dotakne inu pravi* matth. 8. Trub. *Inu pole, en gobovec je prišel inu ga je molil . . Inu Jezus je stegnil svojo roko, se ga je doteknil inu je djal* Dalm. *Potle pernese ga hudič v to sveto mesto, inu postaviga na vèrh templa* Krell 105. *Tedaj ta zludi vzame nega sebo vtu svetu meistu, inu nega postavi na verh cerque* matth. 4. Trub. *Tedaj ga je hudič sabo pojel v' tu svetu méstu, inu ga je postavil na vèrh templa* Dalm.

Takih primerov se lahko nabere neizmerno mnogo, če primerjamo Truberjev in Dalmatinov prevod evangelijev. Oba pišeta jednako neslovenske stavke, ali Trub. je vedno daleč pred Dalm. in se izogiblje krajšim oblikam celó pri povratnem osebнем zaimku: *Pusti te ludi od sebe, de gredo v te terge inu sebi špižo kupio* matth. 14. *inu si jesti kupio* Dalm. *Inu on reče sebi dati to tablico* luc. 1. Trub. *Inu on si je rekùl dati eno tablico* Dalm. Še bolj nenavadna je raba daljših oblik v tožilniku: *tedaj on začne sebe kleti inu persegovati, de on tiga človeka ne zna*, matth. 16. Trub. *tedaj se je on začel kleti* Dalm. Tukaj ima prevod celó kriv pomen, kakor da je on sebe preklinjal, misli pa

se na „tunc coepit detestari.“ Da, Truberju še semtertja niti daljše povratnikove oblike ne zadoščajo, temveč dodaje jim še druge osebne zaimke: *Vi ne imate vom sebi šacou zbirati na zemli . . . temuč zbirajte vom sebe* (t. j. sebi, ki tudi stoji v N. T.) *šace rtih nebesih matth. 6. vy si nimate šacou vkup zbirati na zemli . . . temuč zbirajte si šace v nebesih.* Dalm.

Vendar se nahajajo tudi mesta, kjer je Trub. bolj naroden nego Dalm.: *ako te on sliši, taku si dobil tuiga brata matth. 18. Trub. aku on tebe posluša Dalm. pravio k nemu, rsi te išcio marc. 1. Trub. . . tebe . . Dalm. perneso nega rtu Jeruzalem, de bi ga postavili naprei timu gospudi luc. 2. Trub. Inu kadar so ty dnevi . . bily prišli, so oni njega prinesli v Jeruzalem, de bi njega naprej postavili gospudu.* Dalm. *vrata tiga pekla jo ne bodo premogle, matth. 15. Trub. peklerska vrata ne bodo nje premogle.* Dalm. *Inu položi čez nee [otroke] te roke, inu ie žegna marc. 10. Trub. on je nje objemal, inu roke na nje polagal, inu nje žegnoval.* Dalm. Semtertje je Trub. v N. T. napredoval nasproti Matevžemu evangeliju: *Jezus nega posvari matth. 17, ga v N. T. inu bodo nega izdali, 20. ga bodo N. T. de bi nega vmuril, 27. ga N. T. Da Trub. rabi me, te, se po predlogih redno v večjem številu nego Dalmatin, bilo je že povedano.*

Slovníčar 16. stoletja, Bohorič, ne navaja v svojih paradigmah nobenega *mi, ti, si* in izmed krajših oblik so mu znane le *me, te, se* „per apocopen“, *mu, ga* in le *jim* „per aphaeresim“. Vendar v primerih sintaktičnega dodatka nahajamo *mi* na str. 8, 49, *ti* na str. 25. Zanimiva je na str. 55 opazka: „*njemu* vel *mu* per aphaeresin, quod frequentatissimum est apud Slavos.“ Po takem je čudno, da se Trub. in Dalm. baš te oblike tako često izogibljeta, da celó v istem stavku za *ga* sledi vendar *njemu*: *inu prosí, de ga vti izkušnavi per pravi veri obderži, de ga sturi močniga, inu de nemu ta kryž pomaga nesti.* Trub. Catech. I. 1550, 241.

Po pravilni rabi enklitik odlikuje se Kastelec. Evangeljščice ¹⁾ 17. in 18. stoletja so pa po svojem jeziku odvisne od Dalmatina posebno v sintaksi (glasove je bilo laže spreminjati nego konstrukcije); v ev. chrön. in v ev. mayr. nahajamo tedaj mnogo daljših oblik, katerih se brani naš čut. V 2. poglavji Matevževega evangelija nahajajo se n. pr. stavki: *inu smo prišli njega moliti . . inu je nyh isprašoval . . ali oni so njemu povedali . . inu je nyh poslal v Betlehem . . inu so našli tu detéce . ., so doli padli inu so njega molili . . inu so odpèrli svoje zaklade, inu so njemu darovali.* ev. chrön 20 – 22, ev. mayr. 40 – 42. Ta mesta se glasé v N. T. (biblijske družbe): *pa smo prišli, da mu se po-*

¹⁾ T. j. knjige; govori se na Štajerskem za „Evangelistar“.

klonimo . . . popraševal jih je . . . Oni mu pa rekó . . . in poslavlši jih v Betlehem . . . inu padejo, ter mu se poklonijo; iní odpró zaklade svoje, ter mu prineso darove. V pesmih ev. mayr. je krajših oblik dosti več.

Vpliva prejšnjih tekstov se že tudi v novejšem času Japelj ni mogel iznebiti. Da so se pa krajše oblike redno od 16. stoletja rabile v največji meri, kaže pač dosedanja razprava sama po sebi,¹⁾ dokazuje vsak list Krellove postile, Japeljnov sodelavec pri predstavljanju peterih bukev Mojzesovih, Kumerdej pa v svoji slovnici (na 127. poli) sam izjavlja, da omenjeni slovniški grehi niso njegovi (Kop. 284). Kopitar je tudi dobro opazil (na omenjenem mestu), da se ta razloček ni vselej delal „*vermuthlich weil die verfasser aus dem deutschen und lateinischen übersetzten und — da sie da nur eine form vorfanden — die doppelte krainische für überflüssig und die verkürzte für verstümmelung der volkssprache ansehen mochten: hätten sie aus griechischem oder gar italienischem oder französischem original übersetzt, so würden sie gewiss durch fremde beispiele aufmerksam gemacht der sprache des landmannes, der hierin fast nie eins fürs andere sagt, mehr gerechtigkeit haben widerfahren lassen.*“ Trub. je tudi v tem oziru pisal res nemščino s slovenskimi besedami (Kop. 26); naj se še temu primerja razvada, da stavi vedno po nepotrebnem imovalnike osebnih zaimkov, da rabi člen i. t. d. Tudi se ne sme pozabiti, da so *ti, te* tudi oblike člena, kateri se pri njem tako često rabi. Tudi v novejšem času klanjajo se še pisatelji in slovničarji pobožnospoštljivo nekaterim daljšim oblikam, kar smo videli pri glagolih *bodem* in *hočem*; celó dialektiškim pisateljem zdi se še potrebno pisati *'ga, 'mu*, kar je posebno pri Volkmerji navadno.

Kar se tiče rabe daljših in krajših zaimkovih oblik, bodi glavno pravilo: krajše oblike se rabijo **vselej**, čeni posebnih vzrokov za rabo daljših. To pa se godi: 1. če je zaimek logično naglašen, sploh če je poudarek na njem ali se pa z namenom nanj polaga; popolnoma jednako se rabijo imenovalniki osebnega zaimka, 2. po predlogih; tukaj pa je treba omeniti, da se v tož. poleg daljših oblik *mene, tebe, sebe* lahko rabijo tudi krajše z naglasom in brez naglasa; isto tako večina oblik zaimka *jž* (glej oblikoslovje).

Prvo pravilo o rabi daljših oblik razjasnjuje po mojem mnenju vse slučaje, ki se sicer v slovnicaх posebej navajajo.

¹⁾ *my* (dvakrat) in *me* nahajamo že v conf. gen.

Jedna teh toček, ki je navadno prva, je kriva: na začetku stavka lahko namreč v slovenščini stojé brez dvoma tudi krajše oblike (gl. uvod in spodaj): začetek stavka je seveda jako veljaven kakor tudi konec in zaradi tega nahajamo tudi na teh mestih često daljše oblike, če se baš zaimek posebno poudarja: *Devet snéh sem mela, Vseh devet sem umorila, Tebe pa ne morem, Te boš ti zdaj mene.* Vraz 91. *O pust' me komandirar vmath, Mznz je vroče premočno* Kres 4, 387. Gor. *O pust' me, komandirar vmath, Menè močno gva'ca boli,* tudi tam. *Klicow boš, póbč ti, m̀nè, De b' jest pvršiva towážet te* 490. *M̀nè svetinjo klíčejo,* tudi tam. *Meni pa se t̀rdno zdi.* Vraz 8. *Men' se to prav zdi.* N. p. 4, 64. *M̀ni se takó godí kakor vsaki rožici.* 134. *S̀bi zročèno mladóst, druge si z njim bogatíl.* Preš. 95. *Trgal rože sem rudeče, Tebi venec iš njih vil.* Jenko 22. *Tebe vreden bi postal.* 67. *Draga bodi zora meni.* 27. *Tò ve nesrečnemu ste meni.* Strit. p. 68. *Mene su ni junaki vubili, pa bi me ti.* Nar. prip. 13. *Njemu [Ostrovharju in ne drugim snubačem] oča njé napravi lmenitno gostovanje.* 46. *Njega od nikoder ni.* Greg. 37.

Dobro bo pa vendar lotiti se tega predmeta bliže in navesti primere iz cele književnosti, za katero se slovnícharji (razven Miklošiča in tudi Janežiča) ne brigajo ter si delajo svoje primere sami.

Daljším oblikam je namen emfatično poudarjanje zaimka; med primeri bo precej klicev, retoričnih vprašanj in odločnih opominov. *Tebi se zgodi kako veruieš.* Krell 74. *pridi na zadnó uro in me letèga reuniga svitá reiši, aku tebi takú dopade.* buq. 102. *Mene tega Bóg vari!* Ravn. zg. 1. VII. *Srčín je naš Lávdon, pravim, Njému Bog vso srečo da. Srčín je naš cesar zrávín, De njegá vojšáka má.* N. p. 1. 63. *Kaj si m̀ene sem postavil — Men' dežela znana ni.* 70. *Daj ti m̀ni v roke ključič.* N. p. 1. 95. *M̀ni nič za t̀be ni.* 2, 34. *Kje se men' enak dobi . . ?* 4, 14. *Mene naj vprašo.* 1, 37. *Povejda meni, Micika.* Vraz 82. *Kdo te m̀ene ljubít sili?* Preš. 15. *Kaj je t̀bi t̀ga mar!* 73. *Ena se t̀bi je želja spolnila.* 28. *Mene ni videla, mene!* Strit. Zvon 1870, 83. *Ta kraj je m̀ni svet!* Greg. 66. *Njej tolažba bodi in podpora.* Strit. Zvon 1876, 49. *Občinsko svojino ter vse pravice, kar se jih njé drží, treba v natančnem inventarji imeti.* Levst. žup. 20. *Leb ne je tebe sram?* Volk. 30. *Kaj 'š ti m̀ni da . . ?* Kres 4, 27. Štaj. *I šteri ne vzeme gor križa svojega, i ne nasledíje me odzajaj, ne je mené vrédén.* matth. 10, 38. Kúzm. *Tebi velim: stani!* marc. 2, 11, *tebé iščejo,* marc. 3, 32. *oča vaš nebeški njé hrani,* matth. 6, 26. *boug njé ne poslúhne.* Letop. 1874, 106.

Daljše oblike dajejo govoru in pisavi nekaj vzvišenega, resnobnega in izražajo goreča čuvstva; zaradi tega nahajamo jih večkrat v molitvah in v liričnih pesnih, kjer jih navadno ne bi stavili. Kastelec, ki sicer rabi enklitike pravilno, stavi v

molitvah celo po velevnikih, za katerimi stojé navadno enklitiške oblike, neizmerno često daljše: *Pomagaj meni, taku mi je pomaganu.* buq. 107. *ohrani mene pred véčno smértnjo.* 130. *O do-brutlivi Jezus, zakry mene u tvoje svete rane.* 146 i. t. d. Truber, ki je v Abec. in v malem Katek. na str. 25 še pisal: *inu te prosim, de ti mene tudi hoéš danas obvarovati,* spremenil je prvi stavek v izdaji l. 1555: *Inu jest tebe prosim,* pač iz enakih razlogov, ker je sicer v teku časa vedno bolj rabil krajše oblike. Jednako se še danes moli, n. pr.: *o gospod, véčni Bog, mi tebe prosimo.* Vendar je pri tem treba omeniti, da je te in jed-nake formule lahko ohranila tradicija in da po takem izhajajo iz časov in od pisateljev, ki krajšim oblikam niso bili pravični. Pri pesnikih ima seveda subjektivno poudarjanje široko polje. Mikl. (Gr. 4, 74) navaja kot „abweichend“: *Srčne rane méni spati ne pusté* Preš. 8. Taki primeri se lahko pomnožé: *Té leta, ki so méni še ostala, Cel dan iz pravn koval bom rume-njake.* Preš. 131. *Tam méni je gorjé bilo rcjéno.* 132. *Ni méni mar, kar se godi na svétu, Ak sméjo srečne te roké objeti.* 181. *Iz pèrs nobéna njému ni pésem véč peršla.* 75. *Do njé ni njim zastaviti mogoče.* 155. Levstiku so se zdele potrebne spremembe: *Iz persi mu nobena ni . . .* 105. *Do njé jim ni . . . Pa mi Jezus je obljudil, De bo vzel méne v nebó.* N. p. 4, 61. *Na stol pisan so me djal' Ino meni sodbo brač.* 63. *Pústi ti mene živega.* Vraz 5. *Ako zjutraj zgodaj vstanem, Dekle mene kolnejo* (toži se solnce v narodni pesni) Zvon 1870, 67. *Ta je, ta je mati moja, Ker je mene zanosila, Ker je mene izredila.* Glasn. 1864, 93. *I srce, ti se ne zbudiš! . . . Zdaj klije tebi dvojni cvet, Pomladi cvet, čas mladih let.* Jenko 7. *Zvezde v daljo se ozrite, I pogledite v njé srce, Zvésto meni oznanite, Al res bije še za mé?* 23. *Glas tiho meni v srci pravi.* Strit. p. 19. (pr.: *Kaj mi mar je domovina?* 16). *Umrlo je méni srce.* Greg. 139.

Često se poudarjata dve osebi ali reči, ki sta ali zdru-ženi ali se pa stavita v nasprotje. *Tébe in méne ga je sram.* Preš. 34. *Bogu in tébi bom ostala zvésta.* 190. *Osedlaj mi konjiča dva, Sebi en'ga, meni en'ga.* N. p. 1. 109. *Tébe in mene še ni bilo.* Jurč. Des. br. 205. *Meni, sebi ga ohrani.* Jenko 90. *In meni in tebi gine mladost* Strit. pesm. 80. *Ti mene in njega Obrani bolésti.* Greg. 128. *Nečem tebe niti drúgega.* Vraz 62. *Njega so mi pokopali Proti sunčnem izhodi; Njo pa so pokopali Proti sunčnem za-hodi.* 123. *Tébe Túrki ukrádlji so Jno méni dali so.* N. p. 1. 114. *Dunaja ni bilo méni treba, mene pa Dunaju.* Levst. Glasn. 1858, 2. 28. *Njega tedaj ljubi, ne mene!* Jurč. Des. br. 128. *Vredna si ti njega in on tebe.* 171.

Daljše oblike se rabijo, če zaimke odlikujejo pristavki; ta posel lahko vršé vezniki in prislovi, zaimek *sam*, zvalniki, apozicije in celi stavki.

Primeri daljših oblik za členki: *za tú podaj tudi meni tvojo milostivo roko.* buq. 101. *tudi tebe že zna po imenu in po postavi,* Strit. Zvon 1870, 19. *Boš tudi njé pokončal.* Ravn. zg. 1, 29. *Duhovniga te storil bo ko mène.* Preš. 188. *uboga ga skoro bolj ko mene,* Jurč. Des. br. 133. *nikogar bi ne bilo bolj veselilo nego mene.* Strit. Zvon 1870, 157. *Še mên' oči odpéraj.* Preš. 9. *Zató pa jaz zakladam te reči le tebi.* Jurč. Des. br. 99. *Saj meni se tudi ne zdi najbolji.* Strit. p. 119. *Kaj nov'ga mi povej, kaj zlasti tebi znano* Razloži meni zdaj. N. p. 5, 14.

O sam uči Mikl. (gr. 4, 73), da poleg tega zaimka lahko stojé daljše in krajše oblike. Primere za to navaja iz staroslovenščine, ki že zaradi tega ne odločujejo, ker se v strsl. pri brezspolnem osebnem zaimku daljše oblike šele začenjajo širiti. Jaz bi postavil tole pravilo: ako ima *sam* nalogo, da poudarja zaimek (pr. Gr. 4, 97), rabi se ta v daljši obliki (*sebe* pomeni v tem slučaju *ἐξ-τεόν*); če je pa logičen naglas na samem zaimku *sam*, ravna se raba zraven stoječih zaimkovih oblik po občnih pravilih. V starši dobi se *sam* večinoma ne sklanja: *ta se sam sebi odpoui.* matth. 15 Trub. = *ta zataji sam sebe* Dalm. *ti imaš lubiti tuiga bližniga koker sam sebe.* matth. 19 in 22, Trub. in Dalm. *Skušaj pak človik sam sebe.* Krell 138. *govorišli to od sam sebe.* 159. *Sam sebe in svoje Lepo oskrbi.* N. p. 5, 53. Vendar tudi že v starši dobi se vjema *sam* z zaimkovim padežem ali pa stoji jasno v imenovalniku. *Kedar niva od same sebe družiga ne rodi.* Krell 87. *Kadar bi mi sami sebe sodili.* 138. *samy sebe so s šibami . . . močnú tepli.* buq. 89. *Ja pa tēbi sami, drága! žélel sim dopasti.* Preš. 149. *V Dunaj vodo je gledala, Sama sebe zaglednola.* Vraz 96. *ali pa se je tebi samemu kaj takega pripetilo.* Jurč. Des. br. 93. *Spoznavaš samega sebe.* Strit. Zvon 1870, 158. *glavna reč pa je ta, da se nikar ne slepimo, ne samih sebe, ne drugih.* Strit. Glasn. 1867, 11. *lūbi bližnjega tvojega kako samoga sebe.* marc. 12, 31 Kūzm. Obe konstrukciji sta si lahko tudi sosedi: *Ko je pesnik nekako sam sebe vesel.* Strit. Zvon 1870, 77. *takó je n. pr. Mirza Schaffy samega sebe vesel.* tam. Za prislovnim (adverb.) *samo* morejo po prej omenjenem pravilu slediti seveda le daljše oblike. Pri logično močnejše poudarjenem *sam* stojé krajše oblike poleg prostega povratnika: *Zato nisám se sam tudi tako vredniga štumal.* Krell 76. *Po svoji misli bodo si sami učeníke nakladali.* 34. *Sám se po železni cēsti Vozil bom od nás do nás.* 29. *Ki sē sam hvali, malu mu je cena.* Krist. anh. 170. Primerjaj s tem: *Jaz sam sebe hvalim, ker me nečejo drugi.* Zvon 1870, 122. *Opomni ga, kak sám sebé pozábi.* Preš. 179. V teh primerih ima *sebe* svoj logičen naglas kakor sledeči *meni*: *zakaj ti sam meni veliš.* buq. 432. Najde se prosti povratnik tudi poleg naglaščenega *sebe*: *Bog to po pravici dopusti, . . da le človik se tim bulie sam sebe sramuie.* Krell 146. Da tudi tukaj subjek-

tivnost govornika ali pisatelja igra veliko ulogo, lahko bi dokazoval sledeči primer, ako Trub. ne bi rabil daljših oblik črez mero: *Zakaj kateri sam sebe povišuje, ta bode ponižan.* matth. 23. *Trub. kateri se sam povišuje.* Dalm. -

Če stoji daljša zaimkova oblika pred zvalnikom, vzpodbuja se ali pa se svari zvana oseba ali pa se ji izraža posebno sočutje: *Če tēbe, ptica, vjamemo, Ti perje vse uzamemo* N. p. 1, 48. *Kaj je tēbi, māja gospá* 105. *Kaj pravim tebi, ljubi mož!* 2, 83. *Je li tebi, sestra, znano . . ?* Jenko 110. *In tebe, oj otrók predragi, Nebo izbralo si je v dar!* Greg. 27. Če se v takih slučajih rabi krajša oblika, ponavlja se zaimek pred zvalnikom: *Kaj te prašam, ti ruméno sonce.* N. p. 1, 117. *Kaj t'je Lambergar ti mlad!* 4, 15.

Daljše oblike pred apozicijami niso nič posebnega, ker so jim zvalniki v ravnokar omenjenih slučajih jako podobni; sēm štejem tudi dvojne tožilnike in dajalnike. *Gvišno da je bil nji mladi noseči dečli težak.* Krell 37. *Gospúd Bug, bodi milostiu meni bozimu grešniku.* buq. 135 *Si zbere konjčca iskriga, Njega zasede berziga.* N. p. 2, 46. *Al boš martro raj terpēla, Al menē možà imela?* N. p. 4, 29. *Kaj je tebi lepoj roži . . ?* Glasn. 1866, 288. *To ve nesrečnemu ste meni* Strit. p. 68.

Da stoji zaimek, ki kaže na cel stavek, v daljši obliki, razume se pač samo ob sebi: *take si moje srce ne more misliti njé. ki je „pribezališče grešnikov“.* Strit. Zvon 1870, 21.

Daljše oblike morajo se vselej rabiti, če se odgovarja vprašanjem z zaimkom; primeri pač niso potrebni. Jednaka je z roditeljski zaimka *jo*, če se rabijo kot svojilniki, za katere se pa vedno bolj širijo nove iz roditeljskih obrazovane pridevne oblike. V 16. stoletju so roditeljski še jako mnogoštevilni, ali vendar se mi zdi, da ta konstrukcija že ni bila več pri narodu v posebni rabi, ker jo nahajamo pri Trub. na mestih, kjer imata Krell in Dalmatin pridevnike. *Mi smo nega zvezdo videli.* matth. 2. *Trub. njegovo* Krell, Dalm. *ni so ne grehi odpuščeni* luc. 7. *Trub. Dalmatin* prestavlja drugače: *Veliku grèhov je njej odpuščenu.* Vendar roditeljski tudi pri Krelli niso redki: *nju (njiju) križe* 162. *zato nei ótel Christus jim nih pravde doli vdariti.* 74. *le óte, kam jih sàrce njih pelia.* 16. Govorijo se roditeljski še dandanes in nahajamo jih v narodnih pesnih in pri dobrih pisateljih; popolnoma neznani so, kakor se meni zdi, le na severovzhodnem Štajerskem. *Za besede njé ne mara.* N. p. 2, 72. *Na nju zdravje víno pímo.* 1. 63. *Njega gospa v okni stoji.* Vraz 25. *Kr. nje mati.* Glasn. 1862, 349, Grgarska. *Nje mi majka piše.* Glasn. 1866, 369. *obličje njé cveteče.* Preš. 5. *Kaj je njih plačilo?* Strit. Zvon 1870, 181. *njih bolečine.* p. 34. *njih tovore.* Levst. žup. 65. *i bio je spadáj nje veliki.* matth. 7, 27. Kūzm.

V krajši obliki pa se rabi le na Hrvaškem dajalnik kot svojilnik. *Na to su došli brati mu i rekli su mu.* Nar. prip. 98.

Pri daljših in krajših oblikah za predlogi nam je marsikaj nejasno in si nasprotuje. Vedeli bi radi, zakaj se v dajalniku dovoljujejo le daljše oblike, zakaj še v tožilniku oblike *mene, tebe, sebe* niso prodrle kakor drugod, ker se še poleg njih daje prednost prvotnim *me, te, se*, naglašanim in nenaglašanim; zakaj se lahko rabi zaimek *jъ* z naglasom in brez naglasa, zakaj se lahko govori *na vás* in *ná vas, pri nás* in *pri nas* itd. Na vsa ta vprašanja iščemo zastoj primernega odgovora; deloma je to razumljivo: izvir predlogov samih in njih prvotni pomen je večinoma temen, vprašanje o naglasu čaka še marsikaterega, posebno zgodovinskega razjasnila (naglaševanje predložnih prefiksov in pomikanje naglasa k začetku bilo bi za nas največje važnosti); brez dvoma je s temi vprašanji tudi naše v tesni zvezi. Marsikaj je pri tem le v nekaterih krajih doma, marsikaj pa le formalno, kar dokazuje ta-le primer prav jasno: Na Ogerskem so daljše oblike v selej na končnici naglašene, tedaj *mené, tébé, sébé*, za predlogi pa se naglas premika: *na méne, na tébe, od méne*¹⁾ itd. Opozarjam na oblikoslovje, kjer se je o tem obširno govorilo, posebno o dialektologiških razlikah. Sintaktično je važna tá-le opazka: raba daljših tožilnikov *mene, tebe, sebe*, oziroma naglašanih *mé, té, sé* poleg nenaglašanih *me, te, se*, raba naglašanih in nenaglašanih oblik zaimka *jъ* po mojem mnenji nima logične podpore. Tega ne bi pričakovali; v gorenji srbščini (lužiščini) n. pr. štejejo se predlogi ko prvi zlog in so tedaj tudi naglašeni, če odvisni samostalniki nima stavkovega naglasa: *pó dvoře* poleg *po dvóře* (gr. I.² 560); *won po dvóře chodži, ha nic po pólu.* Brandt 161. Vendar tudi v gorenji srbščini je predlog mnogokrat „brez vidnega razloga“ nenaglašen (tam 162). Popolnoma od oblik odvisen je naglas predlogov v srbščini in celó kakovost naglasa je spremenljiva (gl. uvod, pr. Brandt 56—58). Jednako so v ruščini poleg sintaktičnih razlogov tudi čisto formalni važni, ker na predloge se naslanjajo le oni samostalniki, ki nosijo naglas na prvem zlogu: *zá more, подъ голову, ná pyky* . . vendar za *морá, подъ головою, на рукѣ* . . in še pri tem se marsikaj ziblje (o. c. 36—37). Še menj se smemo po takem čuditi enakim pojavom v slovenščini, kjer se pomikanje naglasa vrši še v dosti večji meri, posebno na vzhodu.

Zgodovinski je treba opaziti, da daljše tožilnikove oblike za predlogi prodirajo šele pozno; klasična priča je tu Truber, ki se krajših oblik brani ali jih baš po predlogih češče rabi nego Dalmatin. Krajše oblike pa prevladujejo še tudi v novejšem

¹⁾ Pr. ruski: *моёмý* ali *по мóему* itd.

času. Da stojé pri Trub. po predlogih tudi naglašeni *mé, té, sé*, dokazuje nam to, da nahajamo često *v me, v te, v se*.

Da pri rabi daljših in krajših oblik po predlogih ni razločka v pomenu, kažejo sledeči primeri: *Po tébe je poslala španska kraljica*. N. p. 1, 117. *Kaj ti pravim, po te, Vida zala! Je kraljica španska me poslala* 2, 20. *Ne je za mene živeti više na svetu*. Nar. prip. 73. *Po sé je dosta muder*. Krist. anh. 179, kjer se vendar oseba poudarja. *Naj zataji sám sebé in na sé vzeme križ svoj*. marc. 8, 34 Küzm. *nasleduj mené, vzévši križ na sébe*. 10, 21. V oblikoslovji je bilo povedano, da so na vzhodu tudi daljše oblike po predlogih lahko brez naglasa; nahajamo pa to že pri Kastelci: *Jesus, syn Davidou, usmili se čéz mene*. buq. 104. Drugači *čéz me* 106, 122, 142, 143 itd. Da se nahajajo krajše oblike zaporedoma naglašene in nenaglašene v popolnoma enakem pomenu ali pa da nahajamo nenaglašene oblike, kjer bi pričakovali naglašene, dokazuje velika množica primerov. *srcé, ki je gorélo Le za té*. Preš. 73. *Al srcé, le zá-te vžgano* 44. *Za-te bom Boga prosila, Ti pa tudi pros' za mé!* N. p. 4, 130. *Pazijo na té in na mé*. Jurč. Des. br. 134. *Zdelo se mi je, da so zá-me in ná-me narejene* 100. *Zu té, zu mé naj bolje bo*. Jenko 31. *Zá-me roža tu cvetè, Zá-me le, za druge ne*. 103. *ne zame čéz se jokajo*. buq. 397.

Oblike zaimka *jó* nosijo v tožilniku redko naglas. Ali tudi tukaj zdi se mi, da so naglašene in nenaglašene oblike jednake veljave, kar naj dokazujejo ti-le primeri: *Kje nek' zemlja grobe krije, Kje junaci domačije Mirno smrtno spanje spé? Nihče li ne znu za njé?* Jenko 67. *Muti mi je očetnjava, Ljub'ca moja čast in slava, Hajd'mo, hajd'mo zá-nje v boj!* 71. *Mej tujce ne, ti gréš mej brate, Du zá-nje trudiš dan se vsak*. Greg. 89. *In, glej; o polnočni se uri Odpahnejo v sóbico duri, In studne pošústi skoz njé K postelji se mu pripodé*. 16. *Zélen mah obrasta Zrušene zidove, Veter skóz-nje diha žalostne glasove*. Jenko 49. *Pred njo presvetlo luč gojím, Lepó zvestó za njo skrbim*. Greg. 150. *S tem domovini zvésto služi, Nextruden za-njo dan in noč*. 90. *Iz dalje srcé omdléva nu njó, Obráču na njó mi oko se*. 106. *Ko je videla, da nemam očesa zá njo, ogibala se me je*. Strit. Zvon 1870, 99. *Zdaj rakev bom stesal temno In lóžil bom nádeje v njó*. Greg. 140. *pred vrati stoji kočija, ravno je stopila vanjo*. Strit. Zvon 1870, 51. *Prišel je Túrek hud po njó*. N. p. 1, 127. *Prišli so po-njo z bel'mi konjčiči*. Nov. 1860, 301. Kr. *Vsak dan si v nje [bukve]. zamaknena* Jurč. Deš. br. 24 poleg večkratnega *vanje* pri njegovih najbližjih rojakih, Stritarji in Levstiku (v acc. sgl. n. in v acc. pl. vseh spolov). Primerjaj še: *Molčé ozre se ona name, Molče ozrem se jaz na njó*. Strit. p. 31.

O rabi krajših oblik ni treba posebno mnogo besed. Omenim le nekatere slučaje, v katerih se v edno rabijo enklitike.

se se rabi pravilno kot pravi povratni zaimek pri tvorbi trpne oblike (pasiva). M. C.[igale] uči v Glasniku I. 1863., na str. 126, da se trpna oblika povratnih glagolov ne da na ta način obrazovati. Vendar je poleg *se* v stavku še drugi *sebe*, *se* le mogoč: *človik se tim bulie sam sebe sramuie, več se nase ne zanaša*. Krell 146. *a sebe pak se naj čini kakor bogec*. Nar. prip. 8. Truberjevi primeri niso veljavni, ker on celó pri prostem povratniku rabi daljše oblike (gl. zg.). Vendar je le vredno omeniti: *Inu so eni rezani, kir so se samy sebe rezali*. matth. 19. Trub. Dalm. ima pa tudi tukaj: *kateri so se samy rezali*.

mi, ti, si rabijo se često kot imenovani dativus ethicus (gl. gr. 4, 602, 603). *ti mi nisi to manše mej glavami Juda*. Krell 49. (*nekar nei si ta manši*. Trub. *nesi kratku kar najmanjšu Dalm.*). *Na vsako krej groba mi róže cvodé*. Kres 4, 236. Gor. *Sem mi en publič prileti*. Kres 5, 151 Kor. *Po cesti mi greta ožarja dva*. Paj. črt. 147. *Po polji mi gre en majhen fant*. 103. *Prva mi je rožu*. 234. *Njega so mi pokopali*. Vraz 129. *Neti verjeti hudobniki*. Volkm. 61. *Ni ga ti boljega*. Vodn. 37. *In nãd želézne vrãte ti jo skókumu dervijo*. Preš 66. *On si jo pita*. Vraz 129. *lejte si*. Zvon 1870, 314. *lejte-sino!* Levst. Glas. 1858, 2, 2. *glejte-sino!* Jurč. Des. br. 275. Poslednji primeri kažejo, da ta dajalnik ni omejen na I. in II. osebo (gr. 4, 601); jaz tudi ne morem tega *si* na jednako stopinjo staviti s *si sede, si leže*, katerega prvotni pomen je sicer tudi v zvezi z dat. ethicus (gr. 4, 603). Število primerov se da še povečati: *O drago si je to telo, katero te je nosilu*. Krell 122. *Blugor si je tému človeku, kir mene posluša*. buq. 57. *Jezus neima brata ne sestré, Tud si nima žlahte ne*. Paj. črt. 148. *Onu si ima čeri tri*. 278. *Na pragi si je stalu*. 221. *Raj odletim Si ja v log zeleni*. Vraz 132. *Jaz si poletim Na široko poule*. 140.

Iz te rabe se je gotovo razvila sposobnost besedice *si*, da daja stavkom pogojni pomen in obobčuje priloge in zaimeke. *Inu naj si ste me vidili, vi ne ste gialí* (t. j. diali, kar stoji na f. 63) *pokure*. matth. 21. Trub. (*najsi Dalm.*). *srečin človik, naj si ga drugi ludie za norca in boziga imajo* Katech. 1550, 214. *inu si se zdi alli ne zdi obrezanie človeku preprostò, tako je Bog ótel*. Krell 49. *Si vi recíte inu lugaíte zupár moj leban kar óčte* 132. *najsi se niemu ne zdi*. 67. *bodi in si bodi* nahajamo pri Krelli mnogokrat. *najsi svoje roké unica, níega prauda je usá krivu* buq. 396. Ali moč tega *si* izgublja se že rano, kajti Bohorič že navaja *aku vel naisi* (anh. 57). V teku pritikaló se je k *najsi* že lih ali ravno: *naj si se lih zludi zloby*. buq. 429. *nej si je lih*. ev. mayr. 112. To se je godilo tudi takrat, kadar so stali še drugi vezniki pred njim: *Deslih začne dobro grét*. Vodn. 67. Izvirno konstrukcijo rabijo dandanes le dobri pisatelji in po malem se širi zopet v književnosti: *da-si se reč precej na*

bolje obrača. Jurč. Des. br. 82; jednako *da-si* 87, 99 i. vk. *bodi-si* 176; ali tudi te jačita večkrat *ravno, tudi.* Kot samostalni prilogi so mi znani: *ge si* (strsl. *kǔde*) Drst., *něgi si* (*někǔde*), *kam si*; navadno jih jači *bodi: ge si bodi, kam si bodi.* Razvili so se po takem posebni izrazi, primerjaj še: *kadar si bodi* (na vzhodu *gda si bodi*), *kakor* (na vzh. *kak*) *si bodi, kaksihťe* na vzh. (o *hte* gl. Letop. 1891, 44), *kakšen si bodi* na vzh. *Zaimke si sam le redko obobčuje*¹⁾: *imu bi mnogi lon bogat dal, ne vém kaj si, da bi le mogal tako sladkǔ spati.* Krell 66. *ako bǔde, ne vém sam, kaj si grajal.* spang. (t. j. Krell 2. del, iz Gr. 4, 111). V stavku „*ne vém kaj si začeti*“ Krell 46 spada *si* pač k *začeti.* Sicer pa nahajamo le ojačene zaimke: *marsikǔ, marsikuj, kdor si bodi* itd.; v moji domovini govori se *gdo si bodi* in *gdo bodi.*

Krajše oblike zaimka *ja* rabijo se semtertje kakor nemški *es.* V slovenščini opravljajo njegov posel navadno ženske oblike. *ga* pa se v stavkih z *ně,* ki zanikuje bitje (negativni eksistencialni stavki), često staplja celó v jedno besedo. *In nad želézne vráta ti jo skǔkam-i dervijo.* Preš. 66. *K vojakom sem jo bil pobrisal, pa je nisem mogel duleč prignuti.* Jurč. Des. br. 37. *Zapustivši Obrhek, krenil jo je Mrtinek čez polje.* 63. *To sem mu jo pa zasolil!* Strit. Zvon 1870, 29. *Zasola sn̄ mu jo.* Drst. *Povem ti jo, ne bode laž.* N. p. 2, 48. *On ga je vrejden, de ti njemu tu izkažeš.* luc. 7. Dalm. (*on je ureden, de ti tu nemu sturiš* Trub.). *Bog ga védi, Bog ga znaj!* N. p. 1, 101. Pri pisateljih 16. stoletja beremo: *Bog je ve,* kar še stoji v ev. mayr.: *Bug je véj* 65 (dvakrat). *Dobro mi je, bodi ga Bog zahvaljen.* Murko 171. V stavkih, ki bitje zanikujejo, navajeni smo tako močno temu zaimku, da ga nahajamo tudi tam, kjer stoji sam samostalnik ali pa drug zaimek zraven. *Ako v njih je ni kraljice.* Preš. 120. *Ni je hiše skoraj.* Strit. zbr. sp 1, 270. *Ni ga govornika, ki ne bi hotel biti enak Demostenu.* Glasn. 1863, 154. *Ni ga nobenega, ki bi vedno v veselji živel.* tam. Raba besedice *ga* se je potem tako razširila, da se je stavila k oblikam vseh spolov in števil in se razvila v pritikan členek. Primerov je bilo že dovolj navedeno (Letop. 1891, 21).

Krajše oblike držé pa se tudi večkrat, kjer bi bili na mestu le samostalniki ali pa daljše zaimkove oblike. To tudi objasnjuje pritikanje oblike *ga.* *Glédajte jo mavrico in hvá-lite ga njega, ktiri jo je naredil.* Ravn. zg. 1, 22. *Scét mu je njemu imé.* 2, 13. *Pa nisim jih besedi veliko jiskal.* 1, IV. *k' napijajo s' ga sebi.* Vodn. 100. (Levstik je „popravlil“: *k' napijajo ga sebi*). *Poglejte jih gore.* Jenko 10. *saj ga ni hudiča.* Jurč. Des. br. 58. *Saj ga človek ne dobi posla.* Erjavec, Izbr. sp. I. 219. *v sa-*

¹⁾ V drugih slovanskih jezikih, posebno v malorušč., češ. in polj. jako često (gr. 4, 89, 111).

lonu je ni našel besedice. 225. Neki Gorenjec me je opozoril, da se okoli Škofje Loke zaimek jako često podvojno stavi: *A si ga vidi ga? Sem ga prašaw ga. Me je prašaw me.* Da se te enklitiške oblike rabijo za ojačanje, kar misli Miklošič o stsl. *si* ali pa o daj. zaimkã *jž* pri tož. *sebe* in o daj. in mestn. *sebê* (Gr. 4, 107), se mi ne zdi verjetno. Po mojem prepričanji so le zaostale v nekaterih jako često rabljenih zvezah, dasi so postale nepotrebne, ako se uvede drug nomen. Da se take zveze nahajajo, naj kaže tudi ta-le primer: *Dens ga pije kur léze ino gré, da ga le ima.* Levst. Glasn. 1858, 1. 46; misli se seveda na vino, o katerem pa prej ni bilo govora. *Si brodniki pomiguli, Rekó „še ga bomo pili.“* Vraz 39. *In pili smo ga na dan.* Jurč. Des br. 36. Vino je sicer imenovano, ali daleč proč v tem-le stavku: *Tam Turkam je napivala, Si v nedrijé ga zlivala.* N. p. 2, 38.

Semtertje pa je treba vendar ta navidezno neopravičeni enklitiški zaimek drugače objasnjevati: *k nikomur mi ne hotela meni iz naročja.* Strit. Zvon 1870, 68; *mi* je seveda dat. eth. *Županji hčeri ji bom daû dosti blaga, malo otrok . . Ti vbogi hčeri ji bom daû . .* Glasn. 1863, 291. Grgarska; seveda se *ji* zvrãa na predstoječi samostalnik.

Krajše oblike zaimka *jž* obrazuje z nesklanjanim *ki* ozikalne zaimke (relativa). *Jok si briše, ki ga skriti ni mogoče.* Preš. 128. *v hiši, ki si jo je Kerjavelj . . postavil.* Jurč. Des. br. 56. *Cesar, ki mu je bil menda silni možak všeč, dalje pravi.* Levst. Glasn. 1858, 2, 2. *votlino, ki je je prle ne vida.* Kres 4, 142. Štaj. Primerjaj pa daljšo obliko: *Kaj se jaz nebi hûdo dëržã! Ki že meni za dugo lét Moja lûba mërtna leži.* Vraz 6.

Ker je velevnik sam po sebi močno naglašen, nosi seveda večinoma sam stavkov naglas; zategadelj stojé za njim res često krajše oblike, vendar ne vselej, kakor bi se dalo soditi po Kristianovičevem nauku (str. 53, op. 2). Tudi za velevnikom nahajamo daljše oblike, katere opravičuje poseben poudarek, ki velja zainku. Med primeri, ki so že bili navedeni, nahajamo mnogo stavkov z velevniki. Dodajam še: *Vižai ti mene in održi me u tvojim strahu.* buq. 283. *Prijátel! úci mène pisarije, odkri mi próze naše lepotije.* Preš. 97.

Iz poslednjih primerov pa se tudi kaže, da se daljše oblike navadno ne ponavljajo, ampak za daljšo obliko sledijo navadno krajše: *on je tebe angelom svojim poročil inu te bodo na rokah nosili.* Krell 110. *Spèrvič nji obene besede ne vošči. Potle ji pomoč odpovei.* 116. *Inu on je nym poprétil inu jim nej pustil govoriti.* luc. 4. Dalm. *Jaz pa tebe čem pobit, Perjiche ti spipati.* Vraz 131. *Kak se meni streže, tak mi kosa reže.* Paj. črt. 72. *Jaz bom tebi že napravio, kaj bode te tvoj gospodár rad meo.* Kres 5, 505. Štaj. *Vuk je došel i njega pograbil in pojel ga je.* Nar prip. 74.

Na teh mestih rabi tudi Trub. pravilno krajšo obliko, če tudi na prvem mestu daljša ni vselej opravičena. *Inu kadar nega* (ga Dalm.) *vgledao, ga prosio*. matth. 7. *Peter pag nega prime in ga zočne svariti*. 15. *Onj pag nega primo, ga byo, inu ga pošleio nazaj prazniga*. marc. 12. *ony so ga pak vzeli, inu so ga stepli, inu so ga pustili prazniga od sebe*. Dalm. Vendar ponavljanje daljših oblik ni izključeno, če se zopet poudarjajo: *Klyči mene rtuoi potrebi, tako te iast hoču rešiti, inu ty bodeš mene hralil*. spangenb. post. (Krell) pri Kop. 22. *jest lubim te, kateri mene lubijo, inu kateri me zgodaj yščejo. ty mene najdejo*. buq. 59. *Mene, o mati! vi mene vmorite*. Volk. 55.

Za krajšimi oblikami pa lahko sledijo tudi daljše: *dojde jeden bogec kuharici i dá ji tri lepe rože, koje je pod jenim grmom našel, a nji pak je vzeme grof*. Kres 5, 200 Hrv. Subjektivnostim je posebno tukaj široko polje: *Vse ti čem štoriti, kar tēbe zna zjeziti*. N. p. 4, 34. Posebno se čudimo takim primerom pri nasprotjih; seveda je tukaj namen, da se drugi člen posebno poudarja. *Bog ti daj sto tavžent sreč! Mēni je druga ljubica všeč!* N. p. 1. 121. *jaz jo učim naših narodnih, ona pa mene francoskih pesmi*. Strit. Zvon 1870, 19. *še raji je [pesmi] bo imel, sovražil pa bo tebe!* Strit. Glasn. 1867, 57. *razsekaj me nu falate pa me zmeči v vreče, kak sem jas tebe*. Kres 4, 303. Ogr. Pr. še: *Kmal brodniki zakčermili So Boga lepò prosili De b' jih zdrave še vozili, Turške jašpre seb' služili*. Vraz 39. Kr. Tukaj je *seb'* v nasprotji, ali ne z *jih*, ampak v prvem delu nosi naglas *zdrave*.

Pri nasprotjih stojé pa enklitiške oblike lahko tudi v drugem delu: *Kdor njó ljubi, ga ljubijo v nebesih in nu zemlji*. Ravn. zg. 1. 53. *Ako vlečeš otea do praga, bodú tē tvoji sini čez prag sunuli*. Krist. anh. 161. Pr. še ta-le primer iz stare književnosti, v katerem je *nam* enkrat naglašen, drugikrat enklitiški, ker je *on* poudarjen: *nam ye se veseliti, onam* (t. j. ón nam) *chocztsche trosti biti*. conf. gen. 172.

Da imajo tudi pri naglaševanju subjektivnosti svoje meje, umeje se ob sebi. Ta-le stih Stritarjev je že gotovo zašel v rabi enklitik predaleč: *Kar ti si mi, ti storil bom*. Zvon 1870, 87.

Kar se tiče dialektičkih posebnostij pri rabi daljših in krajših oblik, treba je najprej pomniti, da so na vzhodu naglašene oblike često z *j*, nenaglašene pa z *nj* zapisane in da je ta zmešnjava tudi v govoru navadna (gl. Letop. 1891, 26). Razen tega je treba povedati, da so na vzhodu, na Štaj., Ogr. in Hrv., kjer se jezik sploh drži polnih in močnih glasov in oblik ali pa celo nove stvarja, daljše oblike zaimka *jz* posebno priljubljene. Dokaz temu nahajamo tudi v tem, da se je stari tožilnik *jz* tudi po predlogih popolnoma izgubil (nikjer se ne govori *vanj, zanj*) in da *daj. mu* vedno bolj in bolj dela mesto polni obliki *jemi*, ki postaja enklitiška. Po takem si tudi lahko

razložimo, da se baš *njemi* često rabi, kjer bi pričakovali enklitiško obliko. *I pítali so ga i erkli so njemi.* ioan 1, 25 Küz. V ev. tern. piše se celo: *i opitaše njega, i rekoše njemu.* 4. V N. T. pa beremo: *vprašajo ga in reko mu.* Sploh se sme trditi, da se pri izrazih „darauf sagte er zu ihm, zu ihr, zu ihnen“ na Hrv. in Ogr. navadno rabijo daljše oblike. Pr.: *I reče njemu mati njegov.* ev. tern. 20. *i erče njemi mati njegov.* luc. 2, 48 Küz. *in reče mu mati njegov.* N. T. *i reče njim.* ev. tern. 21. *i erče njima.* luc. 2, 49 Küz. *Pa jima reče.* N. T. *on pa erče njé* marc. 5, 34 in večkrat Küz., v N. T. pa vedno: *on jej pa reče.* Tudi v ogerskih pridigah nahajajo se daljše oblike v jednaki rabi: *Či me što pita, ne znam njemi raztolmačiti.* Let. 1874, 110. V neki pripovedki iz Slovenske Bistrice na Ogr. (Kres 4, 301—303) nahajam same *njemi* (le jeden *mu* na str. 302), *njoj*, kjer bi pričakovali krajše in nenaglašene oblike.

Tudi ponavljane zaimkove oblike rabijo se podaljšane, posebno v starši dobi na Hrvaškem; *pristopi k njemu jeden stojunúčki kapitan, proseči njega, i govoreči.* ev. tern. 23. *prošči ga.* matth. 8, 5 Küz. *i ovo anđjel gosponnov sta poleg njih, i svetlost božja obstre njé.* ev. tern. 7. Vendar pri Küzmiči: *i dika gospodnova je je okoli vzela.* luc. 2, 9. *marlivó zvédayte od deteta: i gdağa najdete, poručete mene, da i ja doiduči budem molil njega.* ev. tern. 19. Küz. ima še na obeh mestih: *je* (matth. 2, 8). *Njemi je odati čem Ino cenó njem' povem.* Dainko pp. 70.

Ta priljubljenost daljših oblik opazuje se tudi pri osebni zaimku I. in II. osebe: *Gda pride, ki te je zvao, erče tebi.* luc. 14, 10. Küz.

2. Pomožni glagol *sem, biti.*

Ker je pomožnik tam, kjer se slovenski književni jezik govori, popolnoma izgubil daljše oblike, pišejo se naglašene in nenaglašene oblike jednako; v govoru se pa res ne glasé vse jednako; razlikujejo se namreč ne samo po naglašenosti in nenaglašenosti, ampak tudi po zunanosti, kar velja posebno o apokopirani oblik *si, je, bi.* Če hočemo tedaj preiskovati, kedaj se pomožni glagol rabi enklitiški, treba je prav za prav povedati, kedaj nima naglasa.

Kot splošno pravilo lahko velja: Pomožni glagol je vselej nenaglašen, ako ni na njem posebnega poudarka. To pa se godi: 1. če pomožnik ni samo vez (copula), ampak izraža bitje. *Bog jè v nebesih. Jè en Bog. Je dober kraj za kupčijo.* Vodn. 116. *Kar jáek (k ojača), pa jae.* Baud. otč. II. 114. Gor. *Jesus je pa erkáo: jas sem.* ion. 7, 29 Küz. (Druge primere gl. v Letop. 1891, str. 37). *eto njemi jè na etom mejsti blagoslov.* Letop. 1874, 124. Ogr. 2. Pri vprašanjih brez vpra-

šalnih besed, ojačenih navadno s členkom *li* (gl. Letop. 1891, 48 - 50); ta vprašanja z *li* so lahko tudi podredna in rabijo se tudi kot pogojni stavki. *Bi ne bi mogel eno uro z mano čuti?* Krell 147. *Si li ti ta?* luc. 7. Dalm. (izraža pa tudi bitje). *Ste li hoteli viditi?* tam. *Z jednim očesom je pa lukal v kuhinjo, ga li mati vidijo, ali ne.* Erjavce, Izbr. sp. I. 210. *Si li božji sin, reci da to kamenie kruh bude.* Krell 105 = *Si li ty božy sin.* matth. 4. Trub. (*Aku si ti . . .* Dalm.) Da se je beseda *jeli* razvila v vprašalni členek, bilo je že povedano. Vendar poleg bolj močno naglašanih besed lahko tudi ta glagol izgubi naglas: *Si, jastreb, se nasita?* Volkm. 13. 3. Pri odgovorih na vprašanja: *Si mi prinesel? Sëm. Bi-li šel? Bi.* Nov. 1867, 74.

Seveda se tudi drugače lahko oblike tega glagola podarjajo, če se nam ljubi: *Vem, da si mi odpustila, Jaz odpustil si ne bom.* Jenko 20. Pr. razloček med *ón* je rekel in *on* jè rekel.

Razen tega dobijo lahko vse oblike z ritmičnih vzrokov postranski naglas, ki ima lahko celó moč glavnega kakor v teh-le slučajih: *Naj, v nje naročji ti sreča cvetè Meni za veke izginila jè.* Jenko 106. *Je za družigu deklèta zdaj ljubzen troja vnèta.* Preš. 33. *Sim njegov klobuk pobral Sebi ga na glavo djal.* N. p. 1, 52. *Bi se b'la omožila V Zadornje, k' si 'tla.* 2. 107. *Bi vratove naše vgladaù, Do vé, kaj bi nam povedaù.* Vraz 37. Posebno često se naglašá *so*, kjer se mi *o* zdi celo dolgo (gl. Letop. 1891, 36): *Só Ljubljanke ga prosile.* Vraz 39. *Njega só mi pokopali* 122. *Tekle só ji dol sozy.* 180. *Oni só ga prijali.* Kres 5, 248. Ogr. Večkratno naglašanje je bržkone tudi stvarilo podaljšane oblike *sojo, soujo* na vzhodnem Štajerskem in Ogerskem. Kakor gorenji podredni stavek *Bi vratove naše vgladaù*, razvil se je tudi ta-le iz vprašanja: *Só bunderci vidit bëli, Tërdo mojo bëmo meli.* Vraz 40. Kako je lahko čisto ritmična potreba merodajna, kaže jasno ta-le primer, v katerem nahajamo naglašeno in nenaglašeno *je* v jednaki funkciji: *Deklica je vstála, Je zgodaj v crkev šlá, Jé lep prstan nùšla Na zelènem travniku.* Kres 5, 148. Kor.

Raba daljših oblik na Hrvaškem, oziroma naglašene *je* in ojačenih *jeje, jeste, sojo* (gl. Letop. 1891, 37), ravna se po istih pravilih kakor v drugih krajih. K točki 1.: *A jon nije znal da so jone Vile, samo je mislil da jeso.* Nar. prip. 58. *Jesu takájže nekoteri posti cirkevni gibuči.* ev. tern. (predgovor). *Jé potrebno.* 257. *Od etoga krulevstva, od šteroga zdaj jeste guč, je vnuogo spominanje vu sv. pismi* Letop. 1874, 119 Ogr. *Jeste spominanje pri sv. Mataji.* tam. *Soujo grešnicke.* Letop. 1877, 112. K 2.: *Jesi si se naspala celi letni danek?* Glasn. 1867, 329. *Jeste li zdravi?* Nar. prip. 20. Vendar beremo tudi: *Si me razmel?* 33. K 2. in 3.: *Hodimo gu midva gledat, Jel je žišel in precvel. Jeje žišel i precvel.* Nar. prip. 306. *Jesili ti kerščenik? Jesem.* ev. tern.

241. *Jeli vsaka ta peršona Bóg? Jé.* 247. *Jesmoli mi dužni? Jesmo dužni.* 251. *Je dobiva po takem semtertje pomen nemškega ja, es ist so: Si me razmel? Je.* Nar. prip. 33. *On ji odgovori: Je, jaz sem čul, da tu dobru plaču dobim.* 3. Daljše oblike rabijo se sploh pri poudarku: *velé nekoji, da sem hud, i jesem.* Krist. 68. Kristianičev nauk, da stojé daljše oblike, če se govor ž njimi začinja, treba je jednako omejiti, kakor sem to storil pri zaimkih; daljše oblike stojé baš zaradi tega na začetku, ker je glagol poudarjen: *Jesem se pri njem mnogo dobra vžil.*

Vendar je raba daljših oblik na Hrvaškem sploh bolj v navadi; semtertje opravičuje jih lahko subjektiven poudarek, ali zdi se mi, da jih tudi stihovni in govorni takti stvarjajo; večkrat tudi taka razlaga ni mogoča. *Jšel jesem širom po polju, Nušel jesem zlatnu jabuku, Dal ju jesem očku da deli.* Glasn. 1867, 258. *Ljubil jesem gizdavu devojku.* Nar. prip. 311. *Jšel jeje Jankič onda starešini.* 301. *Sinoč mi se senja jeje zasenjala.* 300. *Črnu je kavu kuhala Žuhku ju jeje srkala.* 307. — *Šta gledat jeste zešli?* ev. tern. 3 (pr. *Ti li si on, ki imaš priti* 2). *Jz Egiptusa jesem zval sina mojega.* 14. *neprijatelj človek je tó včnil.* 26. *vera tvoja je tebe zdravoga včnila.* 34. *skupa buduči varaš dokončali jesu.* Kres 5, 536. *Ogr. skupa buduči starešine varaša jesu izebrali zu birova Dobuš Jakuba.* 539.

3. bodem, bom in drugi glagoli.

Da med *bodem* in *bom* ni sintaktičnega razločka in da *bom* navadno ni enklitiška oblika, bilo je že povedano (Letop. 1891, 39—41, 61). To mnenje potrjuje tudi razstavljanje oblik *bom*, *boš* i. t. d. v stavkih (gl. sp.). Enklitiški je *bom* prav za prav le toliko kolikor vsaka eno- in celó dvozložna beseda, ki v stihu in v govornem taktu lahko izgubi svoj naglas, če stoji poleg bolj močno naglašane. *Duh plemeniti sam bo nosil bóli.* . . *A sreče vžival sam ne bó nikoli.* Greg. 10. Vse tri oblike nahajamo v isti funkciji v isti periodi: *Hišo bodem ti ogradil, Zidal zid bom krog in krog, Spustil bom okóli hiše Sultana de lálal bó.* Preš. 39. Če bi tedaj hoteli pesnikom vse *bom* prečrtati, celó naglašene na začetku stavkov — kar je Levstik celó na Prešernu poskušal — ker so pre (bojda) enklitiške in ker enklitike pre ne morejo stati na prvem mestu, morali bi vsem slovenskim pesnikom kosti strašno polomiti. Rabijo se sicer arhajistični *bodem* ali brez razločka z oblikami *bóm*, in tudi med naglašanim in nenaglašanim *bom* iščemo zastonj kakega sintaktičnega razločka. *Hvalo pel mi bode Glasnik, Bo dokazal, da sem s knjigo Naše slovstvo obogatil.* Jenko 38. *Ko ljubezni bode palo, zagrinjalo, Moje zadnje perje Bo na tleh ležalo.* 43. *Le hrepenel jaz bódem k tébi, Ne bom po tébi žaloval.* Greg. 105. *Srce bo se*

umirilo, Zginil čas bo sladkih sanj. Jenko. 28. Levstik sam se ni izogibal trojnim oblikam, dokler je še naravno pisal: *Ti žalostna bodeš polje popustila, Če bo prizanesel ti mraz i led.* Levst. p. 21. *Kopal ga bodem v hludni vodi . . . Vmaknil ga bom, ko se zmrachi!* 8. *Cvetelo nama zadosti bo rož, Dokler me ljubila ti deklica boš.* 18. *Pomnil bom, ko ti bom jesti dajal!* 77. Celó pri velevniku se ne naglaša *bo*: *Naj čast bo Gospodu v višavah.* 65. V narodnih pesmih nahajamo tudi jednako mešanico: *Ljubezen je bila, Ljubezen še bóde, Ko mene in tebe Na svejti ne bó.* Vraz 186. *Zdej bo drug' te fant ljubiú, Pa ti bode drag in miú.* 187. *Bom prósu brodnarja Cez vel'če vodé De bó me prepéljow Do ljub'ce mojé.* Kres 4, 340. Če beremo pri Vodniku: *Bol bode pridna Po zimi predica Dal bo rožlúla Pod pavcam petica* 60, trdili bi lahko, da stoji v prvem stihu polna oblika, ker je glagol tam samostalna vezalnica, v tretjem pa kot pomožnik sploh ni naglašen; vendar prvi stih lahko brez najmanjšega razločka v pomenu spremenimo v *Bolj bo pa pridna* ali pa celo *Čim bolj bo pridna . . .* Če nahajamo celó pri Trub. isto menjavanje: *in kar bode prou, tu bote prieli.* matth. 20, lahko bi se k isti trditvi zaleteli, vendar primerjanje tega in mnogih drugih popolnoma podobnih stavkov z Dalmatinovimi, ki rabi tam vedno *bo*, kaže nam, da tudi takrat ni bilo sintaktičnega razločka. Primerjaj še iz starše književnosti *bode in bó* v isti periodi: *Kateri mene posluša ne bode h' špotu storjen, inu kateri za mano hodi, ta bó nedolžan ostal.* buq. 59.

O razmerji med posameznimi oblikami na Hrvaškem sem že obširno razpravljal (Letop. 1891, 39—40). Treba je še govoriti o krajših in daljših oblikah na Ogerskem. Posebnega sintaktičnega razločka tudi tamkaj ne nahajam. Pr.: *Ne skrbte se, kakda in ka bodte gučali.* marc. 9, 19. *Ar ne bodete vi gučali.* 9, 20. *Gdekoli bodete šli vu hižo, tam ostante, dokeč nebodte vo' šli.* marc. 6, 10. *kikoli bode šteo bidti veliki med vami, naj bó vaš sluga.* marc. 10, 43, jednako 10, 44. Jaz dopuščam, da je *bodem* bolj poudarjena oblika, ali o vseh *bom* se ne more trditi, da so brez naglasa, ker v velevniku poslednjega stavka, kjer bi sicer najprej daljšo obliko pričakovali, je *bó* odločno naglašen (ô za ou, Gr. I² 317). Oblika II. osebe *boš* pa sploh ne stoji na jednaki stopinji z drugimi, ker je lahko enklitika med posebno skrajšanimi oblikami. *i ovo bodeš nemi, i ne boš mogao gučati.* luc. 1, 20.

Za sintaktični pomen posameznih oblik po takem dosedaj nismo mnogo pridobili. Napačnih naukov pa tudi o tem ne manjka. Gutschmann n. pr. uči (na str. 45): „Doch will sich in der künftigen zeit besser das formale hilfszeitwort bodem als verkürztes bom schicken.“ To pravilo, ki že samo ne nastopa z veliko zaveštjo, je pa kar krivo; o tem niti ne govorim, da

na zahodu daljših oblik sploh skoro več ni v govoru, ali Valjavec priča, da se baš za tvoritev prihodnika rabi *bom* (gl. Letop. 1891, 41). Razlike so tedaj mestne in formalne. Formalna stran je velikega pomena v neutralnih slučajih, če govornik ali pisatelj ne namerava posebnega poudarka: tu odločujejo stihovni in govorni takti, v katerih je ta glagol potreben (gl. Letop. 1891, 7 in odstavek: bodem). Polne oblike so v slovenskem književnem jeziku v poeziji in posebno v prozi arhajistične in pridajajo jeziku nekaj emfatičnega in resnobsnega; tudi retoričnim namenom služijo prav dobro. Pr. pri Stritarji: *Videl ga ne bodem nikdar več*. Zvon, 1870, 3. *Vem, da bodeš, ko to bereš, nejevoljno majal z glavo*. 3. Vendar stavi zraven: *To bo mi sladko maščevanje*. 87. Tukaj je *bo* gotovo poudarjen, kar dokazuje že njegovo mesto (navadno: *to mi bo . . .*).

Posebno skrajšane oblike se v književni jezik niso vteple, kakor je že bilo povedano, le pri ogerskih Slovencih so tudi v knjigah prav navadne. Tudi zahodni slovničarji se za nje celó nič niso zmenili. Štajerci Murko, Muršec, Dainko jih niso pozabili, ali Murku so „jedoch als blasse verstümmelungen der regelmässigen form hier kaum des erwähnens werth“ (na str. 59). Le Dainko jim ne dela krivice, ki na str. 200 uči, da se *bodem* in *bom* rabita „bei besonderen nachdrücken“, ostale pa brez poudarka; po njegovem mnenji se isto tako ne smejo zametati kakor skrajšani zaimki ne. Te posebno skrajšane oblike so res enklitiške in že njihov začetek in oblika večine izmed njih na vzhodu in zahodu (na zahodu so često zrastle s predhodno besedo v jedno celoto) dokazujeta, da se rabijo brez poudarka. Razločka v funkcijah pa tudi tukaj ne opazujem, ker se lahko rabijo kot samostalni glagoli ali pa kot pomožniki pri tvorbi prihodnika. *engedumo naj zdanje naše bode, naj eto de nam zveličanje*. Letop. 1874, 111. *Či mo mi eti trpeli, ne bomo na ovom svejti*. Letop. 1877, 97. *Nišče ne bode mogao delati poleg Či ete den zahodite, ne de več vrejmena*. Letop. 1874, 110. Ne smemo si tedaj posebno glave beliti z vprašanjem, zakaj so nekatere oblike poudarjene, kjer logičnost tega ne zahteva, in druge zopet ne, ker to nas navadno ne privede k cilju. Po mojem mnenji tudi tukaj navadno odločuje formalnost, potreba govornega ritma. Na vzhodu se te skrajšane oblike rabijo posebno po zaimkih, po *ne*, po jednozložnih prislovih in veznikih, potem sploh po jednozložnih besedah, ali tudi po dvo- in večzložnih, ki so na poslednjem ali predposlednjem zlogu naglašene. Razen že v oblikoslovji navedenih primerov pazi še na sledeče: *On de na veke prokleti*. Letop. 1877, 94. *Kaj 'mo doma?* Paj. črt. 131. *Kaj 'š ti meni da*. Kres 4, 27. Štaj. *Jaz pa nēm k tebi prišla, Dáš močno me želeá*. Paj. črt. 3. *Kde de rasla romena pšenička*. Kres 4, 28. *lejhko smrt te*

meli. Letop. 1874, 115. *Po vodo* (beri *vodó*) *de prišlo, gé bó kaj*. Vraz 93. *Tri riči ta mi povedala*. Paj. črt. 125. *Derém se ja ženiła*. 113. *Drügo te nesli na vinsko goro*. Kres 4, 28. *teško de ku Vam povem*. Letop. 1874, 118. Jaz se v mnogih slučajih ne morem prepričati, da bi te oblike imele kak poseben pomen, različen od obojnih polnih, s katerimi se vrsté. *Drügo 'te nesli na vinsko goro, Kde bode rasla vinska rozga*. Kres 4, 28. *drügo te in kde bode* so popolnoma jednake stope (pr. uvod, Letop. 1891, 7) in na obeh mestih imamo pomožni glagol za tvorbo prihodnika. Ali tudi pri samostalnem glagolu te oblike niso redke: *zadosta de mi*. Letop. 1874, 107. Razložek sicer lahko iztaknemo v teh-le stihih: *Vi bóte tü ostali, Per meni te spali*. Vraz 57. *bóte* nosi vsekako govorni naglas, ali zdi se mi, da je tudi tega ritem zakrivil, ker jaz bi rajši naglaševal *tü* in *ostali*, kar bi se vjemalo z *meni* in *spali*. V prozi bi se prvi stavek brez dvoma glasil: *Vi te tü ostali*.

Naj pa se ne pozabi, da so lahko tudi te oblike naglašene: *Te mo mi vsi zveličani . . . V nebesa mo poklicani*, Paj. črt. 231, kjer je za naglas le ritem merodajen (pr. uvod in *bodem*).

Na zahodu je zanimivo menjavanje naglašanih in nena-glašanih oblik po nikalnici *ne*. *Na bom na bom tž ustájova, odgovora t' nam dájova*. Kres 4, 282. *Na bom ga wótu šénkatz Tud ga nam ótu mérkat*. 339. To menjavanje me spominja zaimkovih oblik, pri katerih daljšim sledé krajše. Ali tudi tukaj je formalni element jako merodajen, ker te oblike se po Valjavčevem nauku nahajajajo le po besedah s samoglasniško končnico (gl. Letop. 1891, 41).

O sintaktični rabi ostalih glagolov, ki so razvili krajše oblike, o členkih in besedah, ki premikajo naglas ná-se, ne da se mnogo novega povedati. Da pri glagolih, o katerih se govori, zeló vpliva poudarek, dokazujejo takšni primeri: *Sima zawęga smęfcà*. Kres 4, 236. Gor. *Von ima nožęk vojster* 340 poleg *Von ma sto belęh kozęc*. 236. Jednako se na vzhodu razlikujeta *má* in *ma*: *ka má tvoj mouž, da je tak močen? A ona je pravla, da ne vej za drügo, neg on ma edno robačo*. Kres 4, 302. Vendar mnogokrat nahajamo tudi tukaj le formalne razločke; važno je, kako daleč je združenje pri nekaterih besedah že napredovalo. Govori se na vzhodu *ně smiš, ně mreš*, ali ne more se trditi, da bi *ně smiš* ne imelo istega pomena kakor *ne směš*, ki se tudi nahaja neredko v istih narečjih; v vprašanjih govori se le: *ne směš?* Poleg *ne mōreš* nahajamo že tudi *ně mreš* brez logičnega naglasa bodisi na nikalnici bodisi na glagolu. Tudi pri logičnem nasprotji se nahaja *nemre*: *on če, no nemre vbiti*. Volkm. 42. *imam se z nikalnico jednako veže kakor sem*. Tudi krajše oblike glagola *hoteti* se naslanjajo na *ne* (gl. Letop. 1891 pod *ne*).

O skrajšanih oblikah glagola *hoteti* brez predhodne nikalnice treba pa je povedati, da se tam, kjer se le oné govore, po potrebi govornega takta lahko naglašajo ali pa ne, vendar so naglašene v veliki večini. *Vse če sama žreiti . . . S škrampli če izdreti.* Volkm. 19. *Vsak kruh rad jesti če . . . No še več če 'meti.* 22. Za 16. stoletje se nam pa le zdi, da se je čem rabilo za tvorbo prihodnika; vendar primeri v Trub. Duh. p. niso mnogoštevilni in tudi ni mogoče vselej določiti, nimamo li pred seboj samostalnega glagola. *Tebe se čem deržati Gdu če mi zuperstati.* Trub. Duh. p. Ps. XXXI. Dalm. V tem primeru nahajamo po mojem mnenju oba pomena zaporedoma. Pri Krelli pa se krajše oblike z glagolskim nedoločnikom gotovo rabijo za tvorbo prihodnika kakor na Hrvaškem: *le rèci eno besedo, taku če zdrav biti moj hlapčič.* 71. (bode zdrau Trub., bo ozdraulen Dalm.) *vi čete najti to deite* 36. *ako . . . bomo verovali . . . tako Kristus se če v nas roditi.* 41. Dvomim pa, da je razloček v pomenu pri oblikah *očo* in *čo*: *Jest ti za to očo veliko tērplenia naložiti.* 68. *Jaz te čo h' enimu gospodu inu kralú pèrpraviti.* 112. . . *reče: Se očo povèrniti.* luc. 11. V razlagi imamo na istem mestu: *Jaz se čo spet vèrniti.* 122. Pomen „velle“ nahajamo namreč brez dvoma tudi pri krajših oblikah: *S tim če na znanie dat.* 10. *Pustimo naj svét tēr hudič svoj pot gresta, kada lih tako četa.* 11. *Češ li jim dati?* 126. Sedaj je ta raba skrajšanih oblik omejena na Hrvaško (Kristian. 224); v starši dobi nahajam tudi polne oblike v istem pomenu: *hočete najti detece plenícami obvito.* ev. tern. 8. *ar iz-tebe hoče vun iziti poglavnik, ki bude rávnal moje ljuctvo Izraelsko.* 18. Z Ogerskega sem našel: *vu račun neče se vzeti.* Kres 5, 636. Na zahodu je ta raba znana le na jednom kraju: „V Koboridskem [na Goriškem] Kotu delajo futurum namesto s pomočjo pomožnega glagola ‚biti‘ z glagolom: hotèti. ‚Čem videti‘ = bom videl.“ Erjavec, Letop. 1883, 204. Kako pa je sicer govorni ritem za rabo posameznih oblik merodajen, naj uči ta-le primer: *Mi se čmo od tčbe potočit, Bogu te hočmo priporočit.* N. p. 1, 9. *Kaj čmo pa móžum deliti?* *Jim belo hóčmo lilijo.* 1, 14. *Jim belega čmo golobiča.* 15.

II. O porazstavi enklitiških besed.

Kako se naj razstavljajo besede v stavku, je samo po sebi težavno učiti, tem bolj v slovanskih jezikih, ki hodijo radi pri tem svoja posebna pota. To prednost slovanskih jezikov lahko vsaka oseba porabi po svojih potrebah ali pa po svoji nastrojenosti. Razlike pa se ne ravnaajo samo od slučaja do slučaja po osebah, ki govorijo ali pišejo, ampak večkrat se razhajajo nadaleč tudi posamezna narečja. Kakor v

glaslo- in oblikoslovji bliža se v slovenščini tudi skladnja na vzhodu večkrat hrvaškosrbski. Vendar individualnosti slovenskega jezika delala se je v novejšem času večkrat krivica posebno z ozirom na enklitike. Izmed slovničarjev, ki so se za nje posebe zanimali, brigali so se za faktične razmere prav za prav le Metelko (na str. 261—264) in Navratil (str. 134—135). Vsi drugi in sicer Levstik v Novicah l. 1858, str. 3 sl. („Napake slovenskega pisanja“) in seveda tudi v „Die slovenische Sprache“, Podgorski v Novicah l. 1862, 74 sl., M. C. [Cigale] v Glasniku l. 1862, 64—67, poskušali so slovenščini naložiti okove drugih slovanskih jezikov, posebno hrvaškosrbsčine. Oni nikakor ne skrivajo, da so v nasprotju z narodnim jezikom. Levstik (slov. spr. 39) n. pr. uči o skrajšanih zaimkovih oblikah: Gemein ist die im volksmunde zwar übliche, in der schriftsprache jedoch zu vermeidende wortstellung: ga nismo slišali. Levstiku je seveda skrb za „pravilni“ ali „požlahtnjeni“ jezik. Podgorski pa išče za vse „napake“ grešnika v „tujščini“ (l. c. 74); izogibali bi se jim naj po takem Slovenci, „ker so drugim Slavenom neizrečeno zoperne“ (83) in zaradi „sloge“ in „vzajemnosti“ so se Slovencem še l. 1862. priporočale daljše jedino hrvaškosrbske ¹⁾ oblike *jesem, jesi* i. t. d.! Cigale pa pobija imenoma Navratila, ki brani besedni red, katerega drugi Slovani ne poznajo in kateremu se skrbno izogibljuje (l. c. 66). Iz vseh teh sestavkov zveržil je Janežič, res da z znanim pri njem taktom, svoja pravila (slovn. §. 440—2) in je z veljavo svoje slovnice podpisal po takem nauke, proti katerim sem se že večkrat moral staviti po robu. Kako velik pa je bil njih uspeh, dokazuje ravno z ozirom na porazstavo enklitik ta-le svet Stritarjev, kateremu je narodni jezik vendar velike vrednosti, nekemu mlademu pesniku, ki mu je poslal verz „Sem mislil, mislil, mislil“: Da ni dobro začenjati z breznaglasnimi besedami, to vam je že znano iz slovnice, in tega se je ogibati tudi v pesmih, torej: *bil je ne: je bil*. Zvon 1876, 272. Jednako v Zvonu l. 1870, 191: Nij namreč dobro začenjati pri nas verzov z breznaglasnimi besedami. In vendar nam pričajo skoro vsaka narodna pesem, prozaiki kakor Ravnikar, pesniki kakor Prešern, isto tako zahodni dialektiški teksti vsakemu človeku jasno, da slovenščina hodi tukaj svoja posebna pota.

Jaz bom tukaj razpravljaj o faktičnih razmerah in se tudi na zgodovinski razvitek oziral. Prvič prašam: Katero mesto imajo enklitiške oblike, ako stojé za naglašeni besedami t. j. ako so tudi danes prave enklitike, pri katerih pa

¹⁾ Ruščina je ta pomožnik že skoro popolnoma izgubila in poljščina pritika *m, s, šmy, šcie* deležnikom in drugim besedam.

je postranski naglas še vedno mogoč; posebno je treba govoriti o slučajih, v katerih se več enklitik stika. Drugič: Katere besede stojе pred enklitikami kot nositeljice naglasa? Ker se bo že pri tem govorilo o nenavadnih pojavih, po takem je to vprašanje že v zvezi s tretjim: Kedaj enklitiške oblike niso naslonjene?

1. Enklitike stojе v slovenščini takoj po prvi naglašeni besedi v stavku. *Tedaj ga je hudič sabo pojel v tu svetu mestu, inu ga je postavil na vèrh templa.* matth. 4. Dalm. *Res je naša literatura malo dete v zibeli.* Levst. Nov. 1858, 219. *Nič se ne boj.* Levst. Glasn. 1858, 2, 30. *Vse jej je bilo novo, vse jo je mikalo.* Strit. Zvon. 1870, 35. *Misli so se jej podile po vroči glavici.* Jurč. Des. br. 133. *Meni se to čudno zdi.* 130. *Šlз so jo vsz zljđjé kropit, Tud jo j' sam svítłь cesar šu.* Kres 4, 388. Gor. *Dau jom je biv en rúmen zvat.* 339. *Jno mu se je dopala pa si jo za ženo vzeo.* Kres, 5, 31. Štaj. *pa dere jo je prvič vidla, te se joj je smilila.* Kres, 4, 141. Štaj. *doli si je seo.* luc. 7, 36. Kúzm. *Jezusmujе od otca Boga ime dáno.* ev. tern. 175. *Krutoseie razserdil.* 14. *Sinoč mi se senja jeje zasenjala.* Nar. prip. 300. *Lepo ih je bilo videti.* 22. *se ne pritika se po takem glagolu (kakor v ruščini), če ta sam ne stoji na prvem mestu. Zastonj se t' je tožiti.* N. p. 5, 71. *nése hotela razveseliti.* ev. tern. 14. *Ribič mu se spričaval.* Nar. prip. 14. Deli pa se se tudi v tem slučaju od glagola, ako se nahaja v stavku pomožni glagol *sem* (pr. zd.): *Razmehnili so se mi za trenotje megle pred očmi.* Strit. Zvon 1870, 194. Popolnoma neslovenski je ta-le stavek Macunov (profesorja, ki je na Hrvaškem služil): *Verbum v nemškem jeziku prav slabo se pravi.* Glasn. 1862, 68. Najbolj tesna je zveza besedice *se* z velevnikom in deležnikom in še tudi z nedoločnikom: *Ne bojte se me ne.* Kres 4, 349. Štaj. *Pogodivšise pak z delavci . . poslaljeje vu vinograd svoj.* ev. tern. 28. *pa saj ni bilo časa dolgo ozirati se; še odkriti se ni utegnil.* Levst. Glasn. 1858, 2, 1. *Kmet je kmet; saj ne zna bojevati se.* 26. *Morda ni prav, da ga imam v strahu, ki bi mu imel vsaj za to zahvaliti se, da sem na svetu.* Jurč. Des. br. 80. *to moram izpovedati se tebi, predragi moj.* 94.

Taka porazstava enklitiških besed je tudi kriva, da se *bi* na zahodu že popolnoma deli od nikalnice *ne* in da ga tudi na vzhodu prva naglašena beseda vedno bolj k sebi vlačí: *Kaj bi se ne jokala.* N. p. 2, 86 (pr. Letopis 1891, 59—60). Jednako se objasnjuje delitev združenk: *Koder som koľ hodil, kdor se ji koľ ljubь. Kdor bo te koľ poznal;* vendar tudi: *kamr-koľ se obrneš.* Metelko 264. Izmed drugih že prej navedenih primerov naj bo ta-le bolj važni omenjen: *zerno, katero najtije ménjše od vseh semén.* ev. tern. 27. Tukaj je naj bolj močno naglašen nego *kotero*. Stavkov naglas objasnjuje tudi druge izjeme. *Kerpana je to s pridom utešilo, ter jako dobro se mu je zdelo.*

Levst. Glasn. 1858, 2, 3. *Tam Turkom je napivala.* Vraz 13. (Pr. *Zučel je Turke sekati.* N. p. 4, 22). Vprašalni stavek *Al si si jo sama izmislila?* Paj. črt. 167, ima lahko to obliko tudi, če je potrjevalen, samo da je poudarek na *Ali*, ki je v tem slučaju protivni veznik. Če pa nosi *sama* stavkov naglas, bo porazstava taka-le: *Al sama si si jo izmislila.* Tudi *bom*, ki obrazuje z II. deležnikom preteklega časa prihodnik, nosi lahko stavkov naglas: *Kaj bom si začev.* Vraz 90. *Moj ljubi seku smrečico, De bó si dela barčico.* 178. Kr. *Ker bó me nosó cejlo noč.* 187. *De bóm te jemal.* N. p. 2, 62. *Prišlihavo bóm ga k čednomi moží.* matth. 7, 24 Kúzm. *Zapoj mi pesem žalostno, ki bo mi v srce ségala.* Jenko 13. *Ljubemu bom jo na slannek pripela.* Levst. p. 25. *Zvedrilo bo se ti okó.* Strit. zbr. sp. I. 16. Pesniški primeri so sicer vedno nekoliko sumljivi in ne smemo se čuditi, če nahajamo oboje zaporedoma: *Turka čertiti učila te bom, Serdom bom te pojila.* Strit. Zvon 1876, 2. Ne vem, če je *bu* naglašen tudi v tem-le primeru: *ov konj bu te donesel kam želiš.* Nar. prip. 26; primerjaj pravilne stavke: *Al ja te bum strila.* 19. *dal ti bum dva veka sveta.* 24.

Stavkov naglas tudi objasnjuje, da enklitike ne smejo ločiti pridevkov od samostalnikov, isto tako ne besed, katere so po pomenu tesno zvezane: *Njune pesmi so si podobne.* Strit. Zvon 1870, 79. *Bog sam se mu je bil v človeški podobi razodel.* Ravn. 1. 29. *Hudo ženo sem si vzea.* Paj. črt. 254. *'Se te dromne vtice 'do mi sprevodnice.* Glasn. 1867, 288. *Nič novega bi ne videl.* Levst. Zvon 1870, 269. *Zelo kvarljiva so jim vroča jedila.* žup. 61. *Ravno zdej so ti ga zakopali.* Vraz. 151. *saj tako so si jih mislili.* Vodn. 109. *Tudi to se je zgodilo.* Ravn. 1, 4. Srbski stavki kakor *U tome je vrtu bilo svakojakijeh . . . Tri su praznika bila* (iz Daničića, Pripovijetke iz staroga i novog zavjeta) ali pa *Po svojoj je slici Bog stvorio čovjeka* (iz Novic 1862, 75) so v slovenščini nemožni; celó v ev. tern. tega ne nahajamo: *Kém putenje Christus nas od toga i od drugeh našeh grehov oslobodil.* ev. tern. 250. Neslovensko bi bilo tudi tako postavljanje pomožnikove oblike *su*: *U ovo vrijeme počeli su vladauci ljude pod svoju vlast obertati,* če nočemo na *počeli* polagati stavkovega naglasa. Brez takih hrvatizmov pa niso spisi Slovencev živčih med Hrvati in pa naših časnikarjev: *Že davno meni je na srci bilo. Milan izvestil jej je* (Iz „Slovenskega Naroda“). Pesnikom se dovoljuje tudi srbska porazstava: *Na starem so trgu pod lipo zeleno Trobente in gosli in cimbele pele.* Preš. 69. Zverženi so pa ti-le stavki, katere navaja P. Ladislav [Hrovat] v svoji razpravi o členu *bi* (Glasn. 1864) kot primere (!): *Naj bi zedinili se veljavni možje* (na str. 223). *Podpíhuje druge, da ne bi se izpolnila cesarjeva beseda.* 250. *Bojim se, da ne bi se nad nami maščeval.* tam. Tudi ta-le stavek ni pravilen: *Saj ni najmanj-*

šega vzroka, da ne bi si slovenščina vselej samó podstavo za tvoritev glagola izposodila. V. Bežek, Ljublj. Zvon 1891, 113. Popolnoma nerazumljivi so mi tudi ti-le primeri Podgorskega v Novicah, 1862, 83: *Ostane, če bote topli ga. Lepo je, da smiliš se ga. Slab je vojšak, kateri boji se umreti še se more reči, če je boji posebno poudarjen.* Več takih primerov se graja v Ljublj. Zvonu, 1891, 314, celó ta-le: *ki je . . . prišel opravičevat se nam. Ki se je prišel opravičevat.* V neki izvorno ne slovenski pisani razpravi berem to-le periodo: *Res jako predrzen in lažnjiv mora biti človek, ki navzlic tacih v nebo vpijočih grehov se upa trditi, da se francoski narod ni imel pravice vpreti.* Šuklje, Zvon 1870, 200; oziralni stavek je popolnoma neslovenski, pač pa bi pričakovali: *da francoski narod ni imel pravice se vpreti ali vpreti se.* V sledeči periodi niti poudarek na *silno nerad* ne opravičuje porazstave enklitik: *Bohoročica je kraljevala tako omnipotentno, da silno nerad se je Prešern ločil od nje in se gajice poprijel še le potem, ko je videl, da ves upor nič ne pomaga.* I. Bleiweis, Letop. 1875, 179. Sicer pa pazi na pravilno postavljeni besedici *in se.* Slovenski prozi nasprotuje po mojem tudi ta-le primer Gutschmannov (na str. 104); *Jaz bom z tebo se skusio nam. Jaz se bom . . .* Poučni so tudi ti-le stavki učenca, ki je v slovenščini že jako napredoval: *Kako naj ne bi se spominjala nam. Kako se naj ne bi spominjala na vzhodu in kako bi se naj ne spominjala na zahodu. Srečne dekllice ste, da vse se vam zdi prilično nam. da se vam vse zdi.* Nekateri stavki imajo drug pomen, če v njih ni navadne porazstave: *Ker bojim se* (nam. *se bojim*) ima poseben poudarek na *bojim*; *Ker ravno zdaj si hodila* stavkov naglas na *ravno zdaj.* *Ali ni še je prinesla* ni vprašalni stavek, ampak zatrjevalni, vprašanje bi se glasilo: *Ali še je ni prinesla? Tu dva se ne moreta trpeti, celó se sovražita* nima pomena *sie hassen sich sogar*, ampak *sie hassen sich ganz und gar.*

Tako, kakor je bilo povedano, morajo se vse enklitike v stavku razstavljati, to se pravi: enklitike morajo slediti zaporedoma: *bralo se ji je res na obličji.* Strit. Zvon 1870, 18. V prozi po takem niso lahko možni taki stavki kakor ti-le: *De si njo mi ti omožil.* Preš. *Saj nisem te prosila, Deb bil ti me vzel.* N. p. 5, 72. *Moj ljubi ga nasadil, Mi ljubi ga ogradil.* 2, 105. *Tam Turkam je napicala, Si v nedrije ga zlivala.* Vraz 13. *Gdo kodi ti je to povedá, Se tebi zlagá je.* 122. *K haski si napravi jo,* Volkm. 51, ima *jo* na koncu, da se vjema z *bo.*

Enklitiški pomožnik *sem, si* i. t. d. stoji povsod, kjer se slovenščina govori, pred enklitiškimi zaimkovimi oblikami, le 3. oseba jednine sledi za njimi. *Jnu nim oči so se odperle.* matth. 9. Trub. *Jnu vsi, kateri so se ga doteknili, ty so zdravi postali.* matth. 14. Dalm. *Prinesel sem ti*

črevelče. Kres 5, 151. Kor. *Pa si mi ga vkradla*. N. p. 1, 123. *Praviš, de s' se grozno vstrašil*. N. p. 4, 106. *Začudila sva se mu*. Levst. Glasn. 1858, 1. 50. *Razmeknile so se mu za trenutje megle pred očmi*. Strit. Zvon 1870, 94. *Jasente v jasle položil*. ev. tern. 177. *Znamo bože, dasmoti vgrešili*. 228. V stavku *Al si si jo sama izmislila?* Paj. črt. 167, ne more biti nobenega dvoma, ako primerjamo *Kaj si mi nesa sineka*. 170. Primerjaj še *Kaj si si ga vmorila*, Vraz 136, s *Kaj sem si ga kërstila*. tam. Tudi bi spada pod to pravilo; omejuje ga le nikalnica *ne*, posebno na vzhodu (gl. zg. in v Letop. 1891). *Ni čakalu, da bi se ji dvakrat reklo*. Levst. Glasn. 1858. 1. 47. *boljebimu bilo*. ev. tern. 238. Nepravilna je tedaj ta-le porazstava: *naj ji prinesem papirja in pero, da vam bi pisala*. Strit. Zvon 1870, 164. Z nekaterimi vezniki staplja se *bi*, *b* popolnoma v jedno besedo, posebno z *da*, tako da je na Kranjskem navadno *deb*. V vprašanji: *Am tucu ponašat Ježša?* Kres 4, 491 Gor. je *Am = a bi mi*; pr. odgovor: *Že b' tva ponašat Ježša, Pa b' se preveč pomázouva*.

Izjeme nahajam v 3. os. množ., ali tukaj je so večkrat gotovo naglašen. *Jbljanske gospè se sou jokale*. Vraz. 200. *Kamne si só privezali*: 24. Pri Kastelci nahajam dva primera: *Jogri pak so ubèžali, Kir se so poprei vustili, de bi z' nym obstali buq*. 392. *mnogim se so skazali*. 399. Vendar zraven: *Judje so se špotali*. 398. Ne tako često kakor drugači je tudi v tem slučaju porazstava besed bolj svobodna na Hrvaškem: *on počesal svoje konje, koje mo su dali*. Nar. prip. 7. *Mili bože, lepu ti sem!* Glasn. 1866, 403. Iz Zamladinca. Redno stoji povratni *si* na prvem mestu, če se z *naj*, *du* združuje v veznik: *Jnu najsi (nai si Trub.) ste vi tu vidili, taku vinèr néste pokure sturili*. matth. 21. Dalm. Izvirni pomen besedice *si* se je seveda že popolnoma pozabil.

Primeri za je: *Podobe so molili namest njega, ki se jim je maliki reklo*. Ravn. 1. 25. *Zazdelo se mi je, da se jej je lice malo oživilo*. Jurč. Des. br. 104. *Jskó jo je, najšó jo je*. Vraz 88. *Krajcarja mo je zmnávjkouz*. Kres 4, 339. Gor. *duw jzm je biw en rúmen zwat*. tam. *prizvao jo je k sebi i erkao ji je*. luc. 13, 12. *Küzm. krutosie razserdil*. ev. tern. 14. *duženseje okerstiti*. 253. Vsled tega razstavljanja bi se lahko mislilo, je je močnejši nego druge enklitike ali pa sploh ni enklitiški, ker zajema mesto pomožnika *bom* in drugih glagolov; vendar večkratna apokopa tega je kaže, da je to krivo: *Tud jo j' sam scitlz cesar šu [kropit]* Kres 3, 388 Gor. *S ta druža me j wabjémala*. Cirkno. Arch. VIII. 281. Tako razstavljanje velja tudi za druge enklitiško rabljene besede: *noč bla je jako temna*. Kres 4, 298. Štaj. Da se s to obliko prav lahko stikajo tož. edn. sr. sp., tož. množ., rod. edn. žensk. sp., bilo je že povedano (Letop. 1891, 30.)

Izjeme od tega razstavljanja besedice *je* nahajajo se na Koroškem in Hrvaškem¹⁾, kjer se *je* ravna po drugih oblikah tega glagola. Navratil poročča (na str. 134), da se na Koroškem sliši: *de je ga vidil, du je mu dal*. Po takem nahajamo tudi pri Gutsmanu (str. 104): *Tu fant je se plakau, vendar zraven: on se je z meno prepirau. Nam ye se veseliti* ima že conf. gen. (Slav. Bibl. II. 172), ali s tem še se ne trdi, da je ta spomenik iz Koroškega. Tudi iz cirkljanskega narečja lahko navedem primer: *se j mu žè wadtór-ju glāwa pričč*. Arch VIII. 275. Tudi iz jedne kranjske narodne pesmi: *Ljubljanski votšmed je ga zlio*. Vraz 185. Primeri iz Hrvaškega: *grof je joj rekel*. Kres 4, 506. *Ali ju je on ne dal*. tam. *Pak je ji bilo žal*. Nar. prip. 15. *i vučivala je ju lepimi pesmami se baviti*. 57. *sreča, du je ga vbol med canjke*. 88. *i tak je jih scepal in vmoril*. 90. Zraven pa se tudi tukaj nahaja često navadna porazstava: *grof ju je navek gledal*. Kres 4, 457. *i ju je nji dal*. Nar. prip. 45. *pitala ju je*. 62. *oprava ji je bila kakti beli sneg*. 22. Tudi oboje nahajamo v sosedstvu: *i odnesla ju je*. — *morebiti je ju ona zaklela*. Kres 6, 230. *Kajti joj je otec rekel — grof je joj rekel*. 4, 306. *a to je mu bil brat*; kmalu potem: *ni znal, da mu je brat*. Nar. prip. 95. Za Ogersko izpisal sem si ta-le primer: *Deset je ji' vu računi bilou*. Letop. 1877, 107. Čudna je nepravilna porazstava pri Levstiku: *Bolelo je jo srcé*. Vodn. sp. 174. *Sernica je hitra, al smert je jo vjela*. pesn. 26. Pri ostalih dolenjskih pisateljih ne nahajam ničesar podobnega. Je li mnogo verjeti tem izjemam v ev. chrön. in v ev. mayr, ne bi hotel takoj trditi, vendar pomni: *kolikar je jih njega gori vzélu*. ioan. 1. ev. chrön. *kúlikar pa je jih njega* — ev. mayr. 21. *inu je jo [gobo] nateknul na en tčrst*. ev. mayr. 126.

Jednako kakor pomožnik *sem* stavijo se na vzhodu tudi posebno skrajšane oblike glagola *bodem*. *Lépôm njih opravila*. Vraz 58. *Gde mo jo načeo?* Paj. črt. 42. *Po njih de se šetala*. Vraz 92. *Tri riči ta mi povedala*. 125. *Skoro mo se mertvi pekli*. Dainko pp. 178. *Če te me nesli križom svet*. Paj. črt. 225. *Da dó te pèrpelali, Piti dó ti dali*. Vraz 90. *Či de mi z tehom mréti, ne zatajim te*. marc. 14, 31. Küzrn. *Na vse veke te se veselili*. Letop. 1874, 115. Le členki stojé pred njimi: *Oni pa do mi pričali*. Vraz 95. *Enok šém pri njoj spá*. 121. *Kak páš mu, Minka, pevala*. 127. *Jaz pam ti ga napravila*. Paj. črt. 32. Po takem bi pričakovali, da se tako razstavlja tudi krajše oblike *bom* i. t. d.; to se semtertje tudi godi: *Kdo bo te tej pasa*. Paj. črt. 133. *Zdaj bóš mi žena zaróčena*. Vraz 61. Naglaševanje v tej zbirki tudi ni vselej zanesljivo, ali tukaj mu smemo bržkone verjeti;

* 1) Zanimive razlike med štokavščino, čakavščino in kajkavščino gl. pri L. Zimi, str. 64—70.

z druge strani pa ravno *boš nadomešča večkrat -š ali pa -deš*. *Vsakemi boš se milo*. Letop. 1874, 114. Vendar gotovih primerov ne morem mnogo navesti in zdi se mi, da je tudi na vzhodu, posebno pa na Hrvaškem, isto razstavljanje enklitiškega *bom* navadno kakor na zahodu in v književnem jeziku, namreč po zaimkovih oblikah. Pr.: *ta ga bo zgubil*. matth. 15. *Trub. s čim se bo solilu*. matth. 4. *Trub. Jez sim za te se pripravil, De se ti bom v bran postavil*. N. p. 2, 62. *Ternje in osat ti bo rasel na-nji*. Ravn. zg. I. 13. *in vbil me bo*. 16. *Dejalo se mi bo*. Strit. Zvon 1870, 2. Na zahodu se tako razstavljajo tudi najkrajše oblike: *A wozu merš za boži won*. Kres 4, 492 Gor. *Surázžnik me v ustrrelu tam*. 490. *Kí t m dáu za lión*. Cirkno. Arch. VIII. 111. *Jest st m smejáú*. 280. *tá se ū žè dabílu*. 116.

Izmed zaimkovih oblik stojé *se, si* vedno pred vsemi drugimi na zahodu; na Hrvaškem in semtertje tudi drugod na vzhodu, na Dolenjskem in celó na Notranjskem nahajamo pa tudi izjeme. *Ne boste se me iznebili ne*. Jurč. Des. br. 72. *Rajši se ti bom opravičeval*. 98. *zazdelo se mi je*. 104. *Danes se mu je še veliko lepša zdela*. 33. *Erínje vse so se ga polastile*. Preš. 143. *Po moji misli se mi zdi*. N. p. 2, 23. *Vun pri nesel svitlo britev, Si jo je v srcé zasadil*. 1, 96. *Senjalo se mu je*. Kres 4, 142. *Štaj. Al si si jo sama izmislila?* Paj. črt. 167. *Ti si on moj lubeznivi sin, vu kom se mi je dopadnolo*. marc. 1, 11. *Küzm. Ká si jo je za ženo vzelo*. 6, 17. *smiluj se mi*. 10, 47. *prosijo ga, ká bi se ga dotekno*. 8, 22. *Za ženo si jo je zeo*. Kres 5, 610. Hrv. *te se joj je smilila*. 4, 141. Hrv. Izjeme: *videlo mu se je*. Nar. prip. 43. *Ribič mu se spričaval*. 14. *Dopal ji se je jako*. 47. *a on jim je se molil*. 54. *Sinoč mi se senja jeje zase njala*. 300. *Dečko ji se pokloni*. Kres 5, 461. Hrv. *Kaj ti se je senjalo?* Krist. 144. *Milo mi se je tužil*. 147. *Nevda mu se*. 149. *Zareklo mu se je*. 158. V ev. tern. je tako razstavljanje celó pravilo: *smilujmise* 274 (pr. gorenji primer iz Ogerskega). *Zátotise žalostno túžimo*. 229. *Nedajnamse zgizdati*. 190. *akomuse pripeti*. 269. *akomuse prem onda zdrarje povérne*. 270. Sicer primeri iz vzhoda niso mnogoštevilni: *O vrni mi se skoro spet*. Aškerc, Balade in romance. 79. *Silno se pokrižu Da napást mu več se ne približa*. 56. *Jeli joj se bo kaj šikalo?* Glasn. 1866, 368. *Jno mu se je dopala*. Kres 5, 31. *Štaj. Vendar nadaljevanje stavka glasi se tako-le: pa si jo za ženo vzeo*. Jednako stojé poleg sebe: *naj mu se na mejdan postavim, a kak očem se mu postaviti ja siromak?* 69. Hrv. Iz Štaj. lahko še navedem ta-le primer: *Utrinole so mu se solze ko jagode*. Nov. 1859, 69, iz neke narodne pripovedke, zapisane od B. Raiča in zaradi tega po jeziku ni posebe zanesljive. Za Dolenjsko in Notranjsko mora mi pričati Podgorski, ki trdi (v Nov. 1862, 91), da se tam govori kakor v srb. in hrv. *mu se, jim se*, zaradi česar naj se tudi v

tem zložimo s svojimi južnimi brati. Posamezni primeri nahajajo se tudi v književnosti: *Tako ti se je tukaj godilo.* Krell 61. *Kaj ti se zdý?* 125. *po svojim sim pisal, kakor sim jih se nekđaj v svojimu kraju pastir še navučil.* Ravn. 1, IV. V N. T. biblijske družbe, katerega so predstavljali razni prestavljalci (pod Miklošičevim nadzorom), nahajam v Matevževem evangeliji vedno štokavsko porazstavo: *pa smo prišli, da mu se poklonimo.* 2, 2. *Prosíte in odprlo vam se bo.* 7, 7. *in odpiralo mu se bo.* 7, 8. *odpustilo mu se bo.* 12, 32. *ne bo mu se odpiralo.* tam. Vendar mora biti pravilna slovenska porazstava tudi na Hrvaškem jako navadna, ker se v književnosti tako razkorača, da Budmani v „Radu“ LXXX. na str. 185 toži: Jeli potreba pisati: Ja se ga bojim, kad može biti da nijedan štokavac tako ne govori nego: Ja ga se bojim? — Iz tega je razvidno, kako tudi v takih rečeh slovanski jeziki in njih narečja hodijo svoja pota.

Kar se tiče ostalih enklitiških zaimkovih oblik (t. j. zaimka 1. in 2. osebe in zaimka *ja*), postavlja se pravilo (Metelko 263), Kristianović 223), da stoji dajalnik vedno pred tožilnikom; Murko (str. 154) dostavlja k tožilniku po pravici še roditeljni. Jaz navajam n. pr. primere, v katerih stoji osebni zaimek v dajalniku: *Jes t' ga nazáj na morém dát.* Kres 4, 237. Gor. *Dajte mi jo — dajte mi jo.* Vraz 197. *Nedam ti je — ne dam ti je.* 198 (primer za rod.). *Povem ti jo, ne bode laž.* N. p. 2, 48. *Pa zakaj ti jo pravit čem.* Volk. 47. *nebitiga bili v ruke dali.* ev. tern. 51. *Pa ti jih pripeljam domu.* Zvon 1870, 69. Ti primeri kažejo, da stojé na drugem mestu le tožilniki, oziroma roditeljni zaimka *ja*; ne nahajam pa nobenih primerov za enklitiške *me*, *te* in isto tako se čudim pojavu, da v svojih jako obširnih izvlečkih iz cele književnosti nisem našel *daj. mu, ji, jim* pred *tož. me, te*. Zapazil sem le jeden primer, kjer se te enklitike stikajo: *ako te mu ne dadem, naj mu se na mejdan postavim.* Nar. prip. 69; vendar tukaj ni omenjene pravilne porazstave, kar je tem bolj važno, ker v naslednem stavku *mu* stoji celó pred *se*. Menim tedaj, da pri stikanji enklitiških oblik brezspolnega osebnega zaimka z zaimkom *ja* ima povsod prvi prednost, tudi v *daj.*, ali ti slučajji s *tož. zdé* se mi sploh redki. Iz Nar. pesn. lahko navedem: *Sram me ga je nositi.* N. p. 5, 38. Jaz pač ne grešim proti svojemu narečju, ako obrazujem te-le primere: *Mati te mu pohvali. On me joj (ji) pokaže. Ti me jim priporočiš.*

Nahajajo pa se tudi izjeme od navadnega pravila: *da ga mi bo ustrelil.* Jurč. Des. br. 47. *A ga mž bote šénkalz.* Kres 4, 339. Gor. *A ga mž bote mérkalz.* tam. Jaz mislim, da se ne motim, ako krivim v obeh poslednjih primerih ritem, ker verz je

jambiški in *ga* gotovo močneje naglašen nego *mi* (pomni, da se *mi* lahko apokopira, *ga* pa ne). V *gartelni rastejo rože lepè, Djekle natergaj jih mi*. Vraz 188. Kor.; tukaj je zopet *mi* naglašen, zaradi česar stoji na konci. Popolnoma razumljiva je izjema, če se *ga* v zanikalnih stavkih rabi skoro kakor členek, ki se na vzhodu celó pritika nikalnici: *Ni ga ti boljega*. Vodn. 37.

Pravilo, da dajalnik stoji pred tožilnikom, velja pa vselej, če se stikajo oblike zaimka *ja*. *Prerokuje mu jo*. Ravn. 1, 23. *To sem mu jo pa zasolil!* Strit. Zvon 1870, 29. *najč ne vida, kaj sem mu ga ukrâ*. Kres 4, 348. *Štaj. en drugi pa mu jo je odrata*. 349. *Rok obe bo v klado vteknil, Da mu ji odreže nož*. Volk. 57. *Zatožili so mu jih bili*. Ravn. 1, 58. *in jim ga je zopet vsilil*. Preš. 192 op. 4 (v prozi).

Ta pravila veljajo tudi takrat, če enklitiške oblike obrazujejo z nesklanjanim *ki* oziralni zaimek: *Zelen pušlec ma, ki sem mu ga dala jaz*. Vraz 180. *To ni za velikana, ki se mu pravi Berdavs*. Levst. Glasn. 1858, 2, 5. *Čemû upanje, ki jej ga jaz dajam, po malem zopet jemljete?* Jurč. Zvon 1870, 195; pri Jurčiči nahajamo pa tudi izjemo: *poklicala ga [je] k zajutreku, ki ga mu je na mizo postavila*. Des. br. 33.

2. Za besede, na katere se enklitike naslanjajo, ne moremo najti obče veljavnih pravil. V slovenščini lahko vsako besedno pleme vsak stavkov člen začenja stavek. Navadno ima sicer osebek to prednost; ker se pa ta večkrat ne izraža (če se opuščajo osebni zaimki), stopajo dopovedki na prvo mesto, ali tudi predmeti in prislovna določila lahko začenjajo stavek, naj si bo osebek izražen ali ne (Pr. Janežič, slov. § 440, 4, a—c). *Bog je stvaril človeka po svoji podobi*, lahko se tudi glasi: *Človeka je stvaril Bog po svoji podobi* ali pa *Po svoji podobi je stvaril Bog človeka*. V obeh poslednjih slučajih poudarja se predmet, oziroma prislovno določilo. Na začetek se postavljajo sploh besede, katerim se daje prednost: *Samy sebe so šibami . . . močnú tepli*. buq. 89. Pazi tudi na primere na začetku točke 1. in na opombe, ki so bile tam navedene. Ne navadno je treba imenovati to-le porazstavo: *Čudila Marija in Jožef sta se*, Ravn. 2, 37, namesto *Čudila sta se M. in J.* Vselej pa taki porazstavi vendar ni namen poudarjanje, posebno prislovi in prislovna določila stojé često na začetku, ker tam sploh ne bi moglo nič drugega stati. *Po tém ti precej boljši bo*. N. p. 1, 110. *Po njih de se šetala*. Vraz 92. *tamomuje pojti*. ev. tern. 237. *vpekel ti je pojti*. tam. Najbolj jasno kaže se to pri vprašalnih členkih in veznikih, naj si bodo priredni ali podredni: za njimi, za oziralnimi zaimkih in prislovi sledijo vedno takoj enklitiške besede. Le veznika *a* in *i* po Kristijanoviči (str. 224) nista godna za prvo mesto. Vendar jaz nahajam poleg *i videlo mu se je*, Nar. pr. 43, tudi *i ju je nji dal* 45, poleg

a on jim je se molil 54 tudi *a je nje vö püsto*. Kres 5, 247. Ogr. Na zahodu se *a* redko nahaja sam: *A wozu mevš za boži won*. Kres 4, 492. Gor. i tam popolnoma ne znajo, rabi se večinoma proklitiški *in* (gl. Letopis 1891, 46–47). Pesniki pa stavijo enklitike semtertje res daleč za oziralnimi zaimki in vezniki: *Premnogi, ki dušo obup jim je trl*, Greg. 96. *Da poljubim ji cvetoče lice*. Strit. Zvon 1876, 49. Večkrat je treba vzrok iskati le v tem, da se kaka beseda posebej poudarja: *Spoznalo bi v potoku rádo, kaj višja jej namenja moč*. Greg. 8.

Mi dosedaj nismo delali razločka med glavnimi in podrednimi stavki, kakor se to godi v šolskih slovnica. Vendar je treba posebej govoriti o zloženih stavkih in še posebej vprašati, kje stojé enklitike v stavkih, katere kalajo zvalniki, apozicije ali pa srednji stavki. Tudi tukaj skušajo slovenščini naložiti okove. Uči se, da tudi v takih stavkih enklitike ne morejo stati na začetku. To je resnično, če oziralnemu zaimku ali prislovu v sledečem stavku odgovarjajo kazalni. *Kar se v igri dobi, to se v igri izgubi. Kakor se zlato v ognji spozna, tako se pravi prijatelji v nesreči skušajo*. (Iz Janež. slov. 5 § 442, 4, b, z). *Kar sem obljubil, to sem storil po svoji moči*. Strit. Zvon 1870 (epilog). *Pa dere jo je prvič vidla, te se joj je smilila*. Kres 4, 141. Če pa stavka ne vežejo kazalniki s predhodnim, stoji naslednji stavek, oziroma drugi del razklanega stavka, v tako tesni zvezi s sprednjim, da zajemljeta mesto prve naglašene besede in po takem slede enklitike za njim. Večkrat pa je treba to objasnjevati s tem, da enklitike v slovenščini lahko izgublajo sploh svoj prvotni značaj in po takem stojé na začetku stavka. *Inu kadar so ga vglédali, so ga prosili*. matth. 9. Dalm. *Kedar je Abraam devet inu devedeset let star bil, se mu je gospod prikazal*. Krell 47. *Ker pak nei nyč odgovoril, ga je viši far zlu rotyl*. buq. 392. *Kadâr so ony to zvézdo vglédali, so se obveselili s prevelikim veseljom sylnu*. ev. mayr. 41. *Če je že tako malo pameti treba, da se vlada veliki — svet, je pač nič treba ne bo, da se naredi dobra pesmica*. Strit. Glasn. 1867, 59. *Čigavo ne pruvo, sem jim še le jaz razsodil*. Nov. 1858, 243. *Kdor je [besede] ne ve, se ji naj privadi*. Raič, Glasn. 1858, 2, 151. *Komur je leskovec v mladosti teknil, se bo v starosti tudi zanj potegnul*. Nar. pregovor. Glasn. 1859, 1, 110. *Kakor bi se mu nebesu odperle, se razveseli*. Slomš. Neb. hrana 38. *Zakaj le kdor je z malim zvest, se mu bo veliko zaupalo*. 43. *Če j pu rděca, ji pa práwijo r-děčica*. Baud. otč. II. 67. Gor.

Primeri iz vezanega govora: *Kar, Čertomír! te na življenje veže, Se mi iz tvójih prejšnjih dni odkriva*. Preš. 175. *Ko bilà se naučila Vsih resnic je vére prave, Jo je kêrstil, potlej niju Je poročil grájski páter*. 49. *In ko njo bo videl, ko po vrtu hodi, Mi jo bo pozdravil*. Jenko 45. *Če sami je nam ne daste, Jo po sili vzamemo*.

N. p. 1, 1. *Da je že igrâ minote tri, Ga je pita šatan vrag. Vraz 7. Ko je te besede 'zrekel, Se je spremenil koj tu prah v pepel. Glasn. 1863, 157. Gor. Či ga vzeme, ti je brat; Či pa ne, te nima rad. Volk. 40. Či češ, si znaš od me je vzeti 59. Kda pa so že spečeni, Si je vzemem hitro s pečî. Dainko pp. 83. Gda je prišlu domu, so se joj vsi čudili. Paj. črt. 113. Če se mu en fantek zleže, Mu že cokle gor priveže, Ga zažene orce past. 158. Nenavaden je ta-le primer, kjer bi zaradi nasprotja pričakovali daljšo obliko: *Kdor njó ljubi, ga ljubijo v nebesih in na zemli. Ravn. 1, 53. Neslovenski je stavek: Ako se odpeljeta zjutraj ob petih, že sta pred veliko vročino v Jesenovci. Erjavec, zbr. sp. I. 201.**

Primeri za razklane stavke: *Človeku, ptica, se mi boj. Strit. zbr. sp. I., 35. Burovž, po latinsko ursu maior, se mu pravi tudi velki vóz. Vodn. 95 (v prozajični opazki). Drug konj, se vé, bi te brenil. Aškerc, Ljub. Zvon 1891, 193. Nič ne storite nikoli, česar, zvé naj se, bi se mogli sramovati. Ravn. 1, 12. Zakaj rauno z to mero, z katero vy merite, se bo vam tudi merilu. luc. 6. Dalm. Iz leté bratvorščine bratje inu sestre, karkuli z' enu dobru, andohtlivu delu sturé, si zaslužíjo stu leit odpustka. buq. 68. tudi njegovi prijatli, če so pravi, mu še zvesti ostanejo. Slomš. Neb. hrana 10. Vsi ti darovi božji, ki se nahajajo redko skupaj, so mu pomogli čez vse napotke in zápreke. Strit. Zvon 1870, 44. Zamaknen sem stul pred tem Apollonom, kateri, če ga gledaš nekaj časa, se ti zdí, kakor bi se ti jel bližati. 4. Piše črni Arapin, da, ako mu ne dá svojo kčer, mu se na mejdan postavi. Nar. prip. 69. Od straha, de nadléžne poezije Bi ne bilé ti, mi sercé trepeče. Preš. 146. Zverížen je stavek: *Pa tudi ljubljanski raki, ki se lové v Ljublanici, Gradaščici, Izíci in v drugih po ljubljanskem barji tekočih potocih, na dobrem glasu so pri vsch poznavateljih. Erjavec, zbr. sp. I. 215. Če je Erjavec res sam napisal ta in že prej omenjeni stavek, bil je pod vplivom hrvaščine, kar bi bila pri njem celó naravna reč.**

To razstavljanje je tako navadno, da ga lahko imenujemo pravilno; izjeme se sicer tudi nahajajo, ali vzrok jim je večinoma poudarjanje kake besede. *Da bi pa kdo ne mislil, da črevljev nima, nosil je je z bekovo trto prevezane čez ramo. Jurč. Des. br. 16. V celem pa je treba priznavati, da tako razstavljanje proti vzhodu pojema. I gda bi ga ne najšli, povrnoli so se v Jeruzalem. luc. 2, 45. Küzm. Ov, gda ju je opazil, rekel ji je. Nar. prip. 3. Tako se razstavljajo enklitike v hrvaščini-srbščini in zaradi tega moralo bi po mnenji nekaterih popravljalcev tudi pri nas tako biti. Podgorski (Nov. 1862, 83) obrazuje tedaj take stavke: *Kjer se ne seje, ne žanje se. Kdor se ne osveti, ne posveti se.* (Ta stavek je prosto vzet iz srbščine). V pokrajinah, v katerih se piše slovenski jezik, reklo bi se: *se ne žanje, se ne posveti. Če Bog ne pomaga, naš trud je zastonj.**

Kdo bi vedil, precej bi ti povedal. V teh slučajih se posebno poudarjata besedi *trud* in *precej*. Podgorski sicer dobro ve, da se oddaljuje od narodnega govora in zaradi tega predlaga razna zdravila. Taki stavki naj se začenjajo z drugimi zaimki¹⁾ ali pa se naj rabijo daljše oblike: *Ko bi vedil, to (tako) bi precej povedal. Da nisi prišel, to nas je bolelo. Kdor bi koli prišel, ja bi ga lepo sprejel. Ako vse popijem, meni bi škodilo.* Taki slučajji so mogoči, ali *to (tako), ja, meni* se posebno poudarjajo. Jednaki so primeri, katere Janežič z istim namenom navaja (slovn⁵ § 442, 4, b, β): *Če si sam ne znaš pomagati, jaz ti ne morem. Kdor se slovenski goroviti sramuje, njemu se bo jezik grdo zapletal, kedar bo po domače govoriti potreba; le kogar slovenščina veseli, on bo čedno govoril, kakor se spodobi omikanemu človeku.* Slomš. Prisiljena raba kazalnih in celó osebnih zaimkov žali čut za jezikovo pravilnost tako, kakor n. pr. nepotrebna raba daljših oblik in osebnih zaimkov pri pisateljih 16. stoletja.

Razen tega skuša Podgorski razjasniti „napake“, katerih ne more tajiti. Slovenci imajo bojda zaimke in členke na misli, izpuščajo pa jih v hitrem govoru: *Kjer se ne seje, (tam) se ne žanje. Kedar ni mačke doma, (tedaj) so miši dobre volje.* i. t. d. Prav zabaven je ta-le vzrok, katerega pa je tudi Janežič (na o. m.) vzel v svojo slovnico: „Včasih se nam tudi dolgejša oblika v hitrosti obrusi, tako da nam nje prvi konec ostane v ustih.“ *Kdor maže, (nje)mu kaže. Kdor tepe, (nje)ga tepó.* Z razklanimi stavki postopajo popolnoma jednako. Podgorski (na o. m. 84) tedaj navaja take primere za konstrukcije z deležniki: *Turki, pobiti pod Dunajem, razbežali so se na vse strani ali pa na vse strani so se razbežali. Zakon, primerno razglašen, vezaven je za ves narod.* Tudi M. C. [Cigale] bi rad v Glasniku l. 1862, na str. 64—67 slovenščino preustrojil po srbščini in navaja po takem mnogo srbskih primerov. Navajam še le nekaj stavkov iz peresa pisateljev, ki hrvatijo: *Ker pa imamo saj nekaj časa, . . . dolžnost nam je sveta (nam. nam je sveta dolžnost). Kratice, kar sem jih rabil, sledeče so glede imen.* Macun, Glasn. 1862, 68. *Toda njega slovniški spisi . . . nekam so izginili.* Fekonja, Ljublj. Zvon 1891, 616. Levstik pa se je tudi v tem oziru pregrešil celó nad Prešernom: *Ker sim se sám bil vsmèrtil, je zděj prepír zató.* Preš. 73 — *zdaj je . . .* Levstikova izdaja, str. 104. Škoda, da je tudi tako postavljen ni enklitiški in zastopa močno naglašeni *zděj!*

Ali ne samo glavni stavki, ki sledé za podrednimi, začenjajo se z enklitikami, ampak mi jih nahajamo tudi na začetku skrčenih stavkov. *Petrus ga je sabo pojel, ga je*

¹⁾ Tudi Liebsch uči za gorenjo srbščino (wend. Syntax 228), da se Lužičani skušajo izogibati ti razstavi z „vorschlagswörtchen“ to.

začel svariti, inu je djal. matth. 16. Dalm. vzame ta kruh, zahvali, rezlomi, ga da suym jogrom. Trub. Catech. 1550, 74. Pomni, da Trub. večkrat rabi krivo daljše oblike in da se tukaj o germanizmu ne more govoriti, ker v nemščini stoji glagol pred zaimkom (und gibt es). Stopio do Christusu, ga zbude, inu reko. Krell 79. Inu póle en góbovec je prišál, ga je mólil, inu je djal. ev. mayr. 49. Ti nam otèl si čolnìč, si mu z jádrumi kërmo popravil. Vraz 95. Muha se je stegnìla, Si je nôgo zlomila. N p. 5, 22. Karbar zjutraj ráno vstajal, Se po gradu je sprehajal. 1, 57. En starček je bil, Je vince rad pil; Je glažek izpraznil, Je druž'ga nalil. Nar. p. v Jurč. Des. br. 37. Tvoje smo svetnice, Se ti poklonimo. Vodn. 49. Za béle je roké perjél, Na sèrce stísnil, jo objel. Preš. 51 = in (!) objel. Levst. Zarotil se je, se je zaklel. 86. Plane nanj, se ga oklene. Strit. zbr. sp. I. 71.

Tudi v prirednih glavnih stavkih in v samostalnih srednjih stavkih stavijo se enklitike jednako na začetek. *Gotovo sim jez kërščena, Mi je imé Marjética.* N. p. 2, 11. *Onu prišla je v zelen gojzd; Se je storil terden mrak.* 1, 84. *Dovolj je spomina; Me pesmi pojo.* Vodn. 27. *Prva, tiskana polovica nimu napisu: se je zgubil.* Nov. 1862, 43. *Ne boj se, ji reče, ne boj groménja.* Preš. 71. = on (!) reče. Levst. *O kuko bi bilo lepo, mi pravi enkrat, ko bi ne bilo hudobnih ljudi na sveti.* Strit. Zvon 1870, 66. Ozi-raje se na poslednja primera naj omenim, da se je Podgorskemu v razpravi „o slov. naglasku ali akcentu“ (Novice 1863) prigodila nesreča, da je napravil sam od njega grajano napako: *Rusi, mi se vidi, naglašujejo sploh kakor čakavci* (na str. 107); malo prej pomaga si sicer z besedico *to: Kar se tiče krajev, to se mi vidi, da se kranjski Gorenci drže najčisteje jambovskega ritma.*

Po vsem tem, kar je bilo povedano, se pač ne bomo več čudili, ako enklitike lahko sploh stojé na začetku stavkov. Primerov je v uvodu in v oblikoslovji bilo navedeno dovolj. Nahajajo se v velikem številu pri pisateljih 16. stoletja in pri narodnih pisateljih naše dobe; v narodnih govorih je takih primerov vedno menj proti vzhodu. Če se je tudi temu stavljenju enklitik v novejšem času boj napovedal, uhaja še vedno celó najboljšim pisateljem. *Mu boš pa odpustka kupila.* Jurč. Mladika, 158. *Nemiren, tovariš si moj, se mi zdi.* Aškerc, Balade in romance 103. Celó v popravljenih izdajah pušča se jim taka posebnost: *I-i, če boš tako siten, ne boš šel nikoli več z menoj — me zavrnejo stari oče.* Jurč. zbr. sp. II. 142. Treba je omeniti, da enklitike tudi pri takem razstavljanji ohranjajo svoj red: *So me napravili.* N. p. 1, 28. *Se je rodil en nov kralj.* 9. *Se mu Herodež je nameril.* 10.

Izvedeli bi vendar tudi radi, kaj je vzrok temu nenavadnemu pojavu. V sorodnih slovanskih jezikih nahajamo ga le

redko,¹⁾ pri naših najbližjih štokavskih sosedih ga sploh ni. Najbolj je slovenščini v tem podobna bolgarščina. Stavkov, ki se začenjajo z enklitiškimi oblikami, kar mrgoli v narodnih pesnih, pripovedkah in pregovorih.²⁾ N. pr.: *Se razljudi Samovila, Tù otpušči rusu kosa, Mu sopnala brza konja*. Miladinovci, Blgarski narodni pêsni. 1. *Si go klade na krevet-ot*. 2. Kakor v slovenščini (*Se kralj Matjaž oženil je*) začenjajo se tudi pesni tako: *Mi stanula rusu Stana*. 5. *Mi kinisa svêti Petar*. 49. Da o tujem vplivu pri nas ne moremo govoriti, kaže bolgarščina; sploh pa nemščina, katero bi lahko pri nas krivili, nima ničesar podobnega. Naš jezik se je v tej reči jednako samostalno razvijal kakor ruski, ki je zašel v drugo skrajnost, ker je izgubil tudi one enklitiške oblike, ki so bile praslovanske, kakega *go* ali *mu* pa sploh ni razvil. Če se pravi, da so enklitike v takih slučajih prav za prav proklitike,³⁾ nam ni mnogo pomagano, ker s tem še vedno ni razloženo, zakaj so zapustile svoje naravno mesto. Sicer pa tudi ta izgovor nič ne pomaga v takih primerih kakor: *Mi je pisal moj gospod*. N. p. 1, 19. *Te pri kralju bodem zgovorila*. 2, 22. *Mu srcé se vnelo je*. Preš. Kres 3, 328. Meni se zdi sledeči pot tega razvitka verjeten. Potrebe ritma v poeziji in v govoru, pesniških in govornih taktov. nalagale so prvotno enklitiškim oblikam podreden naglas, ki se je s časom vedno bolj krepčal, tako da nahajamo danes pri tako dovršenem pesniku kakor je Stritar prav močno naglašene krajše zaimkove oblike. V zloženih stavkih pa so se enklitike, ki začenjajo naslednje ali pa vtisnjene stavke, sprva vendar naslanjale na predhodne stavke posebno pri hitrem govorjenji, ker v govoru se ne ločijo tako nagledno kakor za naše oči na papirji z vejicami; v takih slučajih stojé dandanes enklitike redno na začetku. Danes se tudi samostalni stavki, posebno v narodnih pesnih in pregovorih, često začenjajo z enklitikami, kar daje jeziku nekaj lahkega in gibčnega. Metelko je hotel ta pojav v pravilo spraviti in uči (st. 263): Kranjec stavi rad tudi breznaglasne zaimke pred pomožnik *bo* in pred druge glagole, če glagola noče poudarjati. Naravni nasledek tega pravila bi bil, da se breznaglasni zaimke stavi vsaj po velevniku, kar Metelko res trdi. Ali jaz sem zapazil tudi več primerov, ki temu oporekajo: *Me pusti živ'ga, zdráviga!* N. p. 2, 40. *Se perkaži*. Preš. 9. *V hram poglejte, mi povejte*. 9. *Pred, ko greš v Oglej čez goró zeléno, Se pričo méne odpovéj zmotnjavi*. 291.

Omenjam še, kako brezmiselno je „popravljal“ Levstik Prešernove poezije, ker enklitik ni pripuščal ne samo na za-

¹⁾ Pr. Letop. 1891, str. 9.

²⁾ Pr. Jagičevo opazko v Arch. f. slav. Phil. XIV, 115.

³⁾ To misli tudi Jagić na o. m.

četku stavkov, ampak tudi na začetku verzov jih je preganjal. *Junàka vábi boj, ne bó Se trídil on z perésam.* Preš. 23. (*on trudil se — Levst.*). *Ni dano mu ptice Si ljubico zbrat.* 25; tu si je pomagal celó z germanizmom: „za“ *ljubico*. Tukaj je popravljanje že popolnoma neumestno, ker Westphal (nhd. Metrik 60) uči po pravici: wie der dichter zu schreiben beliebt, ob die beiden periodischen reihen in eine zusammenhängende zeile oder nicht, ist für die rythmische eigentümlichkeit der periode ganz und gar gleichgültig.

Popravki in dopolnki

k razpravi v Letopisu za l. 1891.

Na str. 7, vrsta 4 namesto: z jambi beri: z daktili.

Na str. 7, vrsta 24 namesto: poleg drugih beri: poleg sebe.

Na str. 17, vrsta 19 namesto: sé beri: sè.

Na str. 34 izbriši 12. in 13. vrsto (bich beri: bič, tudi na str. 18, v vrsti 21).

K str. 14, v. 4 in sl.: Da je na Dolenjskem naglas muzikalen kakor uči P. St. Škrabec, potrjuje mi odločno g. prof. A. Bartel in sam sem se tudi o tem prepričal.

Na str. 31, v. 40: Zanimivemu dajalniku *è* dodaj še jednak mestnik: Poleg pala vuska steza, po jê ide mladi jagar. Plohl 3, 38.

Na str. 51, v v. 10 delam krivico P. St. Škrabcu, ki *endar* tolmači pravilno, ne kakor Levstik (Cvetje z vrtov sv. Frančiška, letn. I. 6. zv.).

